

חדש
IJAR
SIVAN
חדש
ROŠ CHODEŠ

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

STÁT IZRAEL OSLAVIL 75. NAROZENINY. MAZAL TOV!

ZASEDÁNÍ RADY FŽO

První zasedání Rady FŽO v letošním roce se uskutečnilo ve středu 22. března s následujícím programem: 1. Kontrola zápisu z minulého jednání; 2. Schválení auditora pro audit účetní závěrky za rok 2022; 3. Financování federace v příštích letech; 4. Dům v Ústí nad Labem; 5. Informace o spolupráci s novým chazanem; 6. Žádost Ec Chaim o přidružené členství; 7. Různé.

Jednání řídil tajemník FŽO Michael Pelíšek, který na úvod konstatoval usnášeníschopnost rady podle pravidel daných stanovami.

1. Kontrola zápisu z minulého jednání – kontrola zápisu proběhla bez připomínek, úkoly byly splněny.

2. Schválení auditora pro audit účetní závěrky za rok 2022 – M. Pelíšek k bodu sdělil, že společnost Audit Financo, spol. s r. o. (konkrétně Ing. Ivo Rambousek), provedla audit účetní závěrky za rok 2021. Proto navrhuje, aby se ve spolupráci s auditorem pokračovalo i v tomto roce. K tomu je třeba přijmout usnesení Rady FŽO, která pověří auditora k provedení auditu účetnictví za rok 2022. Navrhl následující usnesení: *Rada schvaluje, že provedením auditu za rok 2022 bude pověřena společnost Audit Financo, spol. s r. o.* Hlasování: **návrh byl schválen jednomyslně.**

3. Financování federace v příštích letech – M. Pelíšek informoval, že k problematice byla svolána schůzka předsedů ŽO, která se tématem zabývala. Tajemník zrekapituloval tři zdroje financování:

- z finančního příspěvku státu na činnost, který se postupně snižuje a v roce 2029 bude na 0;

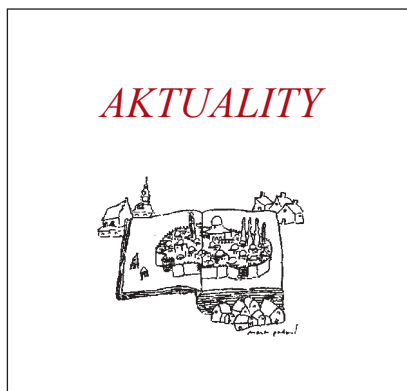
- z finanční náhrady za nevydaný majetek (pouze však do roku 2042);

- z daru Židovského muzea v Praze.

Rada FŽO vzala na vědomí, že se do budoucna bude muset současný systém participace na dostupných finančních prostředcích změnit a bude nutné se shodnout na jiném způsobu financování.

4. Dům v Ústí nad Labem – tajemník uvedl, že se na přípravě rekonstrukce pracuje, vlastní práce by mohly začít již tento rok.

5. Informace o spolupráci s novým chazanem – tajemník vyzval p. Kohouta, který dokončil kantorská studia ve směru progresivního judaismu, aby představil svou činnost. P. Kohout poděkoval federaci za podporu a důvěru a nabízí vedení

bohoslužeb, výuku židovského náboženství a přípravu na svatby, bar a bat mitcva i pastorační práci.

6. Žádost Ec Chaim o přidružené členství – žádost v současné době stále prověřuje revizní komise FŽO. Na dalším jednání bude podána zpráva.

7. Různé – M. Lichtenstein informoval o pobytu klientů FŽO v DSP Hagibor. K dotazu na Památník ticha v Bubnech informoval T. Kraus, že dosavadní ředitel dal svou funkci nedávno k dispozici. Situace se ale mění každým dnem a nejnovější zpráva je, že své rozhodnutí bere zpět a ve funkci zůstává. Bylo konstatováno, že Jom ha-šoa proběhne dne 18. dubna od 14.00 hod. na nám. Jiřího z Poděbrad stejným způsobem jako v minulých letech. Pozvánky budou včas rozeslány. *fžo*

OBRAZY CLEVEA GRAYE V ŽMP

Soubor šesti monumentálních pláten amerického židovského umělce Clevea Graye (22. 9. 1918, New York – 8. 12. 2004, Hartford, CT) představuje jeden z nejvýznamnějších darů, které pražské Židovské muzeum získalo do svých sbírek za celou dobu své poválečné existence. Současně je vzácnou reflexí, kterou v díle předního představitele abstraktního expresionismu a malby barevných ploch před bezmála čtyřiceti lety vyvolalo setkání s geniemi židovské Prahy.

Významný dar získalo pražské Židovské muzeum od Nadace Clevea Graye zastoupené umělcovými syny, Lukem a Thaddeem Grayovými, kteří ke svému rozhodnutí uvedli: „Jméno Nadace Clevea Graye bychom chtěli vyjádřit nesmírné potěšení z toho, že můžeme vybrané malby darovat právě do sbírek Židovského muzea v Praze. Jsme přesvědčeni, že tam je jejich skutečný domov a že samotný akt daru pouze naplňuje osud, který jim byl od začátku určen.

NFT ZE SBÍREK ŽMP

Židovské muzeum v Praze vydalo jako jedno z prvních českých muzeí vlastní sérii NFT. Exkluzivní výběr je složen z osmi unikátů, které pro účely zvláštní emise vybrali kurátoři muzea v loňském roce. Limitovaná emise byla vydána v rámci partnerství, jež Židovské muzeum v Praze uzavřelo se švýcarskou společností Patron of Art.

NFT jsou iniciály anglického spojení „non-fungible token“. „Token“, označující „známku“ či „žeton“, je unikátní kód, jehož hlavním rysem je prokazatelná jedinečnost a autenticita ve smyslu nezaměnitelnosti. V případě uměleckých děl a artefaktů, ať již původních digitálních kreací nebo digitalizovaných originálů vytvořených klasickými výtvarnými a řemeslnými technikami, si lze NFT představit nejlépe jako digitální klon, který je buď zcela unikátní solitér, nebo je součástí limitované edice. *žmp*

POMOC UPRCHLÍKŮM

Na Židovskou obec v Praze se od začátku války na Ukrajině za poslední rok obrátilo asi 170 uprchlíků, rodin i jednotlivců. Většina z nich byla řadovými členy židovských komunit na Ukrajině, ortodoxní Židé tvoří zhruba desetinu přichozích. Obě skupiny společně slaví židovské svátky, obec ale zaštiťuje například i ukrajinský klub nebo společné šabatové večere pro nově přichozí. Pražská židovská obec nyní pomáhá zhruba 110 židovským uprchlíkům z Ukrajiny. Poskytuje jim sociální bydlení i náboženské zázemí, pomáhá s komunikací s úřady i začleněním dětí do škol. *žop*

OBSAH

Komentář k Tóře 4–5

Izrael už není jako z plakátu – rozhovor se zpravodajem ČT D. Borkem **6–7, 17**
Mít všechno na háčku – ukázky z knihy *Moje roky v Izraeli* **8–9**

Rodáci z Židovské ulice – odhalení *Kamenů zmizelých v Rychnově* **10–11**
Posbírej důkazy – z knihy

B. Ferencze **12**

Průvodce po Izraeli jako komiks **13**

Operní režisér Barrie Kosky **14–15**

Rozhovor s novým předsedou ŽNO

Bratislava Pavlom Millerom **16–17**

Čas vlkov – recenze **18**

Deník běžence J. Malaquaise **19**

Fotografie Nachiho Weise **20**

Izrael: Společný jmenovatel **21**

Výběr z českých médií **22**

Kalendárium **23**

Zprávy, kultura, inzerce **24–27**

Zprávy ze světa **28**

Dne 7. dubna zemřel ve věku 103 let Benjamin Ferencz, americký právník a prokurátor, poslední žijící žalobce v norimberských procesech. Pocházel z velice skromných poměrů, na které nikdy nezapomněl, a do konce života štědře podporoval vzdělávací a židovské instituce.

Narodil se 11. března 1920 v Šomcuta Mare v Sedmíhradsku. Rodiče, kteří se poté, co tato část Maďarska připadla Rumunsku, obávali antisemitismu, se rozhodli odjet do Ameriky. Ve svých vzpomínkách Ferencz píše, že imigrační úředníci špatně rozuměli jeho jménu Berell a zapsali ho jako holčičku Bellu. Otec (jenž trpěl oční vadou, takže na jedno oko neviděl) si ze staré země přivezl ševcovskou kovadlinu a zhroutil se, když se dozvěděl, že v New Yorku není k dostání hovězí useň, z níž byl zvyklý vyrábět boty. Stal se tedy domovníkem v jednom domě ve čtvrti zvané Hell's Kitchen (Pekelná kuchyně), chudinské oblasti v západním Manhattanu s vysokou kriminalitou, jejíž prostředí pokládal Ferencz za první školu života (dnes je to spíše bohémská čtvrť pro majetnější).

Rodina bydlela ve sklepním bytě, Benjaminovi rodiče zakazovali dětem chodit ven, aby se jim něco nestalo, ale jakmile to bylo možné, vyrážel chlapec do ulic. Naučil se varovat kamarády, kteří hráli o peníze, před policisty a první ceny si vydělal prodejem starých novin (které vydával za aktuální). Do školy šel kvůli malému vzrůstu až v osmi, nicméně jeho učitelé rozpoznali, jak je bystrý, a doporučili ho do střední školy pro nadané děti; odtud měl při dobrém prospěchu zaručené bezplatné vysokoškolské vzdělání na City College. Díky výborným výsledkům pak získal stipendium na Harvardu; aby se uživil, musel při studiu neustále pracovat.

VÁLEČNÁ LÉTA

Roku 1943 absolvoval studium práv a vstoupil do armády. Bojoval v prapore protiletectké obrany, zúčastnil se vyložení v Normandii, průlomů německé obrany ve Francii, bojoval i v bitvě o Bastogne v Ardenách. Roku 1945 ho přeložili na velitelství ke generálu Pattonovi, od něhož dostal úkol založit

sekcí pro řešení válečných zločinů. Byl přítomen osvobození některých koncentračních táborů v Německu, do jiných se dostal záhy po jejich obsazení americkou armádou. Průběžně shromažďoval veškeré tam nalezené listinné záznamy, které s německou důkladností vedla táborová administrativa, a na jejich základě vydával zatykače na lidi, kteří v táborech veleli a likvidovali vězně.

NIKDY SE NEVZDÁVEJ

*Zemřel Benjamin Ferencz,
žalobce z Norimberku*

Foto archiv.

NORIMBERSKÝ PROCES

Z armády byl propuštěn v prosinci 1945 a vrátil se do New Yorku. Záhy byl ale pověřen, aby řídil shromažďování důkazů pro procesy s válečnými zločinci, které se měly konat v Norimberku. Sedmadvacetiletý Ferencz se posléze těchto procesů účastnil jako prokurátor a byl americkou armádou pověřen vypracováním obžaloby členů operačních jednotek (*Einsatzgruppen*), polovojenských eskader smrti, které byly odpovědné za masové zabíjení v Německem okupované Evropě a měly na svědomí vraždy dvou milionů lidí, většiny z nich Židů.

V Norimberku byl souzen pouze zloemek členů *Einsatzgruppen*, kteří zastávali v nacistickém Německu vysoké funkce. Jednalo se 24 lidí. Z nich 22 bylo shledáno vinnými a 14 odsouzeno k smrti. Důkazy, které Ferencz shromáždil, byly tak početné a průkazné, že nepotřeboval ani svědky. V zahajovacím projevu mj. řekl: „Zde přítomní obžalovaní byli krutými katy a spáchali hrůzy, kterými napsali ty nejtemnější stránky

lidských dějin. Jejich nástrojem byla smrt, jejich hračkou život. Kdyby tito lidé nebyli odsouzeni, ztratil by zákon veškerý význam a lidstvo by muselo žít ve strachu.“

Po skončení procesů se věnoval vypracování programu odškodnění obětí nacistických zločinů. Měl nezanedbatelný podíl na dohodě o reparacích, které vyplatila Spolková republika Německo Státu Izrael i na ustanovení restitučního zákona pro přeživší holokaust. Spoustu sil věnoval přípravě Mezinárodního trestního soudu (ICC): byl přesvědčen, že musí existovat mezinárodní instituce, jež se bude věnovat vyšetřování a souzení zločinů proti lidskosti, zločinů genocidy a válečných zvěrstev. ICC byl ustanoven roku 2002 v Haagu a o devět let později, při prvním procesu tohoto soudu, vedeném s konžským vojenským vůdcem Thomasem Lubangou, pronesl tehdy dvaadvadesátiletý Ferencz závěrečnou řeč obžaloby.

ZÁKON, NE VÁLKA

Ferenczovým mottem bylo „Law, not War“, tedy „zákon, ne válka“. Tvrdil, že veškeré zločiny mají být nejprve souzeny a pak trestány, a kritizoval proto i Američany, když bez soudu nechali zabít teroristu Usámu bin Ládina. Jeho hlavním životním snem byl svět bez válek. Bohužel ještě „stihl“ ruskou agresi na Ukrajině, nad kterou, jak řekl, „krvácí srdce“. O ruském vůdci prohlásil, že „patří za mříže“.

Česky vyšla jeho kniha *Nikdy se nevzdávej! 9 lekcí pro naplněný život* (Brno 2021). Na základě rozhovorů s Ferenczem ji roku 2020 sestavila reportérka listu *The Guardian* Nadia Khomamiová a vrchní žalobce z Norimberku se v ní projevuje jako vtipný a optimistický vypravěč. Čtenářům udílí v podstatě jednoduché rady o významu studia, poctivosti, pracovitosti, pokory, tolerance a lásky. Sám jako by byl nejlepším, v dnešní době už vzácným důkazem, že za ideály lze bojovat, že za morálním postojem a úspěchem nestojí „žádné čáry“, ale prosté zásady (ukázky z knihy naleznete na straně 12). V duševní i fyzické síle se dožil úctyhodného věku, do posledních dní sledoval světové dění. (am)

BECHUKOTAJ – BEMIDBAR

Obsahová vazba posledního oddílu Tóry Bechukotaj 3. knihy (Vajikra) k vlastně celé následující knize Bemidbar vede k úvahám, které se nás existenciálně dotýkají. První knihou nás Tóra od stvoření světa a příběhů praotců přivádí k sestupu Jaakovovy sedmdesátičlenné rodiny do Egypta. Na to navazuje druhá kniha zotročením jejích potomků kroky, v jejichž důsledku se v Egyptě, pod vedením Božího muže Mošeho, rodí Izrael jako národ a opouští zemi svého zotročení a zrodu. Zázračný průchod Izraele Rákosovým mořem na asijskou pevninu přirovnává proto Tóra k narození syna z lůna matky. Tuto etapu završuje uzavření smlouvy mezi Bohem a Izraelem na hoře Sinaj, stavba pouštního svatostánku podle Božího návodu a jeho příprava k použití na cestě k dobytí a osídlení Svaté země. Třetí kniha je z velké části věnována přípravě Levitů a kněží ke službě v tomto přenosném chrámu. Na sám závěr, před opuštěním sinajského tábořiště, přichází však Bůh ke svému lidu s překvapivou vizí vzdálené budoucnosti, jež se má stát realitou, opustí-li Boží lid přijatý zákon po vytvoření samostatného království ve Svaté zemi.

Poté, když se v paršat Bechukotaj obsažené výstrahy staly dějinami, nemůžeme být na pochybách, že jsme před babylonským a římským exilem zvolili cestu, před níž nás Bůh varoval. Přesto však vyvstává otázka, proč se nám tyto výstrahy staly součástí pěti knih Tóry. Celá kniha Bemidbar (V poušti) nás sice znovu uvádí do příběhu cesty k dobytí a dědičnému držení Svaté země, ale ode dne, kdy dvanáct kmenů opustilo sinajské tábořiště, přichází jedna pohroma za druhou. Po osmidenním tažení od hory Sinaj, kdy už mohlo dojít k vyplnění nadějí, které lid Izraele choval při východu z Egypta, vyslal Izrael do zaslíbené země zvědy, aby mu přinesli zprávy o nepříteli. Tím však otevřel novou stránku exodu, jež má obsahově blízko k paršat Bechukotaj. Lid podlehl pomluvě, s níž se po čtyřiceti dnech prohlídky země vrátilo deset ze dvanácti zvědě, a od dobytí Svaté země upustil. Protože dobytí země, již Bůh odpřisáhl dát potomstvu jejich praotců, bylo smyslem a cílem jejich cesty ke svobodě, vynesl Bůh nad Izraelem tvrdší trest, než kdykoliv předtím. „Rok za den,“

KOMENTÁŘ K TÓŘE PRO TENTO MĚSÍC

Kresba: Mark Podwal.

oznámil jim a odvodil i pro ně trest od počtu dní, které strávili zvědové ve Svaté zemi. Za každý den, kdy těchto deset zvědě sbíralo důvody, proč lid, který je tam vyslal, nemá šanci tu zemi dobýt, zaplatil Izrael rokem putování pouští. Ti, kdo ještě nedávno našli odvahu a duchovní sílu vyjít z otroctví, přestali před cílem své cesty věřit, že je Bůh s nimi, a vážně uvažovali o návratu do Egypta. Proto musili zemřít a jejich kosti ztrouchnivět v poušti, a nejen to, do těchto čtyřiceti let bylo zahrnuto i slavné období exodu, darování Tóry a výstavba svatostánku Boží přítomnosti.

S tím vším se smířili díky slibu, že je po čtyřiceti letech vystřídá pokolení jejich synů, a do otroctví se již nevrátili. O osudech Izraele během těch osmatřiceti let nemá Tóra mnoho co říci. Pokolení pouště si své životní osudy z těchto let vzalo s sebou do hrobu. Nejspíš jsou sumarizovány do názvů míst, jimiž je Bůh sem a tam vodil pouští. Zřetelná paralela mezi čtyřiceti dny prohlídky Svaté země a čtyřiceti lety putování pouští, o níž mluvíme jako o východu z Egypta, nás vede k otázce, co je jejich společným jmenovatelem. Deset zvědě vidělo teoreticky totéž, co zbývající dva zvědové, Jehošua a Kalev, ale s opačným výsledkem. Byť marně, vyvraceli zprávy zby-

vajících deseti zvědě: *Ta země, již jsme prošli, abychom ji prohlédli, ta země je velmi, velmi dobrá! Je-li to vůle Hospodínova, přivede nás do té země a dá nám ji, zemi přetékaající mlékem a medem! Jen se nevzpírejte Hospodínu, lidu té země se nemáte co bát, jsou naším chlebem, jejich ochrana pominula a Hospodin je s námi, nebojte se jich!* Proto byli jedinými z otců, kteří s pokolením synů (a v jejich čele) po uplynutí čtyřiceti let Svatou zemi dobyli. Oněch deset zvědě však bylo přesvědčeno o pravdivosti své zprávy. *Viděli jsme tam Stvůry, obrovi synové jsou přece z těch Stvůr, a připadali jsme si jako luční kobylky a tak jsme připadali i jim!* Jejich pomluva země, že *stravuje své obyvatele, vycházela z logického závěru, že když hynou tak vynikající lidé jako její současní obyvatele, tím spíše tam zaniknou oni.* To jsou ovšem závěry mysli, ochromené pocitem méněcennosti a strachu. Pomineme-li všechno ostatní, co již bylo na toto téma řečeno, lze shrnout, že jak ti, tak oni viděli totéž. *Obraz země a jejích obyvatel se však u těch i oněch rozcházel podle toho, jak si odpovídali na chronickou otázku, zda „je Bůh s námi, nebo ne“.* Zatímco vědomí Boží přítomnosti nezkrasuje informace smyslů, má strach velké oči. Nejenže zkrasuje informace smyslů, ale ve svém důsledku degraduje skutečnost v prázdnotu, vyplněnou hrůzostrašnými fantaziemi.

Proč Tóra přechází mlčením události po návratu zvědě až do čtyřicátého roku, bychom si mohli vysvětlit tím, že se z hlediska smyslu exodu nedělo nic, co by stálo za zmínku. Pak by však nabyla pádnosti jiná otázka: Proč Bůh v paršat Bechukotaj předestřel svému lidu celé jeho budoucí dějiny, poznamenané stejnou nejistotou jako v poušti? Otázka „Je Bůh s námi, nebo ne?“ nás provází až dodnes, a jestliže bychom na základě toho reflektovali své dějiny jako důkaz, že jsme se vši svou fyzickou a psychickou výbavou mimo realitu, že nám uniká samotná skutečnost, v níž žijeme, a sám život, pak by hlasy menšiny těch dvou, volajících *Hospodin je s námi, nebojte se jich!*, měly být slyšeny. Bůh nám také neposlal knihu Bemidbar, abychom se vrátili do Egypta, protože tam vlastně patříme. Lid čtyřicetiletého exodu se do Egypta nikdy nevrátil.

EFRAIM K. SIDON

BEMIDBAR (4M 1,1–4,20)

Oddíl Bemidbar se většinou čte na šabat, který předchází svátku Šavuot, času darování našeho zákona. Učenci se proto snažili nalézt mezi tímto oddílem a darováním Tóry nějaký vztah. Není to snadné, protože Bemidbar se o zjevení a daru zákona vůbec nezmiňuje.

Nicméně rabínské učenci určitý – a celkem překvapivý – vztah našli a formulovali v následujícím midraši: „A Hospodin promluvil k Mošemu v Sinajské poušti“ (4M 1,1). Proč v Sinajské poušti? Protože naši Moudří učili, že Tóra byla dána prostřednictvím tří: skrze oheň, vodu a pustinu. Jak víme, že byla dána ohněm? „Hora Sinaj, jelikož na ni Hospodin sestoupil v ohni, byla zahalená dýmem“ (2M 19,18). Jak víme, že byla dána skrze vodu? Neboť je řečeno: „Nebesa dštila a oblaka déšť vydala“ (Soudců 5,4). Jak víme, že byla dána v pustině? „A Hospodin promluvil k Mošemu v Sinajské poušti.“ A proč tedy byla Tóra darována skrze tyto tři? Jako jsou tyto (*oheň, voda a pustinna*) zdarma pro všechny lidi světa, stejně jsou pro ně zdarma slova Tóry, jak je řečeno: „Všichni žizniví, pojdte k vodám i vy, kdo nemáte žádné peníze“ (Izajáš 55,1).

Většinu z nás by takové spojení asi nenapadlo, ale rabínské učenci pochopili, že na hoře Sinaj se zrodilo cosi převratného, co navždy změnilo židovský život: Znalost zákona už nepatřila jen kněžské elitě. Poprvé v historii měl ke vzdělání přístup každý. „Moše nám přikázal Tóru, dědictví Jaakovovy obce“ – dědictví celého společenství, nikoli jen privilegované skupiny.

Díky tomu mohl v 1. století o. l. historik Josephus Flavius napsat: „Pokud by se někdo zeptal na zákony kohokoli z nás, odříkal by je všechny snáz než vlastní jméno. Máme je vryty do našich duší a jen vzácně je někdo poruší, protože se jim učíme nazpaměť od prvních okamžiků, kdy nabýváme poznávací schopnosti.“

Ať usilujete o cokoli, začněte se vzděláním. Chcete-li vytvořit spravedlivou společnost, zajistěte, aby vzdělání bylo zdarma a stejně pro všechny. To je poselství, jež plyne ze skutečnosti, že oddíl Bamidbar čteme před Šavuot, svátkem, který připomíná, že Hospodin daroval našim předkům Tóru a dal ji všem bez rozdílu.

Z komentářů rabína Jonathana Sackse vybrala a přeložila A. Marxová.

Citát z Josepha Flavia je převzat z překladu R. Dostálové a J. Havelky, biblické citáty z překladu rabína K. E. Sidona.

BOHOSLUŽBY

v pražských synagogách květen 2023 – ijar/sivan 5783

Staronová synagoga

28. 4. pátek	mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 19.57 hodin</i>
29. 4. sobota	ACHAREJ MOT–KEDOŠIM 3M 16,1–20,27 hf. Am 9,7–15 <i>mincha perek 3</i>	<i>konec šabatu 21.12 hodin</i>
5. 5. pátek	PESACH ŠENI mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 20.08 hodin</i>
6. 5. sobota	EMOR 3M 21,1–24,23; hf. Ez 44,15–31 <i>mincha perek 4</i>	<i>konec šabatu 21.25 hodin</i>
9. 5. úterý	LAG BAOMER	
12. 5. pátek	mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 20.18 hodin</i>
13. 5. sobota	BEHAR–BECHUKOTAJ 3M 25,1–27,34 hf. Jr 16,19–17,14 <i>mincha perek 5</i>	<i>konec šabatu 21.38 hodin</i>
19. 5. pátek	JOM JERUŠALAJIM mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 20.28 hodin</i>
20. 5. sobota	ŠABAT EREV ROŠ CHODEŠ BEMIDBAR 4M 1,1–4,20 hf. 1S 20,18–42 <i>mincha perek 6</i>	<i>konec šabatu 21.50 hodin</i>
21. 5. neděle	Roš chodeš sivan	
25. 5. čtvrtek	předvečer Šavuot (začátek svátku 20.37)	20.30 hodin
26. 5. pátek	1. den ŠAVUOT 2M 19,1–20,23; mf: 4M 28,26–31; hf: Ez 1,1–28; 3,12 mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 20.37 hodin</i>
27. 5. sobota	2. den ŠAVUOT 5M 14,22–16,17; mf: 4M 28,26–31 hf: Abk 3,1–19 MAZKIR	<i>konec šabatu a svátku 22.01 hodin</i>
2. 6. pátek	mincha, kabalat šabat a maariv	19.30 hodin <i>začátek šabatu 20.45 hodin</i>
3. 6. sobota	NASO 4M 4,2–17,89 hf. Sd 13,2–25 <i>mincha perek 1</i>	<i>konec šabatu 22.11 hodin</i>

V sobotu a svátcích šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Vysoká synagoga

Ve všední dny šachrit v 8.30 hodin, mincha ve 14.00 hodin.

29. 4. sobota	mincha, maariv, havdala	19.42 hodin
6. 5. sobota	mincha, maariv, havdala	19.55 hodin
13. 5. sobota	mincha, maariv, havdala	20.08 hodin
20. 5. sobota	mincha, maariv, havdala	20.20 hodin
27. 5. sobota	mincha, maariv, havdala	20.31 hodin
3. 6. sobota	mincha, maariv, havdala	20.41 hodin

Šabat mincha po obědě (od 13.35).

Jeruzalémská synagoga

Bohoslužby se konají každou sobotu a o svátcích od 8.45 hodin.

IZRAEL UŽ NENÍ JAKO Z PLAKÁTU

Rozhovor s Davidem Borkem, zpravodajem ČT na Blízkém východě

Foto Karolína Němcová.

PhDr. DAVID BOREK (nar. roku 1977 v Plzni) vystudoval gymnázium v Rokycanech (maturoval v roce 1995) a následně obor historie-politologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (promoval v roce 2002). V letech 2000–2002 pracoval jako reportér zpravodajské televize TV3. Od roku 2003 působí jako reportér a moderátor v České televizi. Moderoval pořad Události, komentáře, Studio 6 a také pořad Interview ČT24. Od léta 2018 působí jako stálý zahraniční zpravodaj České televize na Blízkém východě (kde vystřídal Jakuba Szántó). Nedávno vyšla jeho kniha shrnující osobní i pracovní zkušenosti ze Svaté země nazvaná Moje roky v Izraeli. Jarmulky, surfaři a rakety a při této příležitosti jsme ho požádali o rozhovor.

Rozhovor vychází v květnovém čísle časopisu, v měsíci, kdy byl před 75 lety oficiálně vyhlášen Stát Izrael. V jaké formě se dnešní pětasedmdesátník podle vašeho názoru nachází?

Myslím, že Izrael v pětasedmdesátém roce života teprve teď, a když říkám teď, myslím třeba posledních pár let, zjišťuje cosi hodně důležitého: že étos jednoty, semknutí národa, byl v prvních třiceti letech existence státu do značné míry dán tím, že jedna společenská skupina, to jest levicově-sekulární svět okolo Davida Ben Guriona a jeho následovníků, ve

všech oblastech společnosti převládala. A jakmile tato prvotní dominance zmizela, stal se Izrael polarizovanou společností, což je naprosto normální. Jenže v nedávných letech tato polarizace, podobně jako na Západě, začíná eskalovat, což je možná trochu deziluze pro lidi, kteří si pamatovali či pamatují původní Izrael.

Otázkou je, zda si ten původní Izrael trochu neidealizujeme a jestli jednota země v prvních třiceti letech nebyla způsobena tím, že jedna společenská skupina byla tak početná, měla tak velký vliv a tak velké zásluhy, že dokázala zastít rozpory. Tyto rozpory se teď již naplno přiznávají. Řekl bych, že v tomhle ohledu se Izrael chová jako jakýkoli západní stát. I v tom že štěpení, zdravé, přirozené společenské štěpení, teď začíná být poněkud nezdravé.

Někteří komentátoři mluví o největší krizi od vzniku státu.

Nejsem člověk, který by mluvil o tom, že Izrael je na prahu propasti. Myslím, že je čas na oslavy, je pořád důvod užít si Den nezávislosti, udělat venkovní slavnost, grilovat, jak to Izraelci dělávají. Ale s vědomím, že Izrael už ani trochu nepřipomíná plakáty z prvních třiceti let nezávislosti.

Na počátku šlo také vůbec o přežití...

Ano, vnější nepřítel a akutní ohrožení vždycky národ semkne. Pravda je, že ačkoli letošní duben nebyl vůbec klidný, docházelo k nepokojům na Chrámové hoře, k teroristickým útokům, z Gazy a z Libanonu létaly rakety, téma nedořešeného izraelsko-palestinského nebo izraelsko-arabského konfliktu v poslední dekádě v Izraeli prakticky ustoupilo do pozadí. A možná s tím souvisí i to, že Izraelci mají díky obrannému systému Iron Dome, díky bezpečnostní zdi na Západním břehu, díky dalším technologickým vojenským výtěžkům víc prostoru lézt si na nervy sami sobě.

Společenské štěpení v Izraeli bylo vždycky. Když někdo v padesátých letech sledoval jednání izraelského Knesetu, hádky mezi stranou Ben Guriona a stranou Menachema Begina byly na-

prosto zuřivé. Jenže tehdy v zemi neexistovala televize, spousta lidí to pouze četla v novinách a nebylo možné se tak snadno navzájem rozeštvávat přes sociální sítě. Ale tohle není specifický izraelský příběh, to je příběh celého Západu.

Myslíte, že zažíváme začátek konce Benjaminu Netanjahu?

To je nevděčná otázka, moje predikce možná nevyjde, ale řekl bych toto: krize posledních let vlastně nastala i proto, že jakousi potměšilostí dějin má Netanjahu přesně tolik politické síly a popularity, aby nebyl odstranitelný jako zapomenutelná figurka. Ale zároveň nemá dost politické síly, možná politického taktu a politické podpory, aby dokázal jednoznačně dominovat. Benjamin Netanjahu zkrátka není Viktor Orbán, který ve volbách vždycky vygeneruje obrovské parlamentní většiny.

Benjamin Netanjahu ale zároveň není druholigový pravicový politik. Je to do jisté míry titán izraelské politiky, ale není to supertitán, který by dokázal úplně zvalcovat politickou scénu. A to působí krizi posledních pěti let. A krize posledního půl roku spočívá v tom, že se Netanjahuovi splnilo přání.

Návrat do politického čela.

Jistě. Ale říká se, že když chtějí bohové někoho potrestat, splní mu všechna přání. Netanjahuovi se sice povedl obrovský comeback, obrovská satisfakce, jeho samotného i jeho fanoušků ve straně Likud a na izraelské pravici, ale ocitl se v situaci, kdy nepřítelem mu paradoxně nejsou oponenti z jiného politického tábora, ale z jeho vlastního.

Začíná zjišťovat, že ten hlavní spor, který jeho vládou činí nevěrohodnou v očích voličů, není spor Netanjahu versus Lapid, ale spor Netanjahu versus Ben Gvir. Tedy spor umírněné, národně-konzervativní pravice s náboženskou, radikální pravici.

Domníváte se, že současné protesty proti změně soudnictví ustojí?

Já bych demonstrace nepřečeňoval. Jako novinář jsem zažil spoustu demonstrací a vím, že účastníci demonstrací, a je to jedno, jestli jsou to odboráři, pravicíci či levičáci, mají tendenci zveličovat svou agendu. Když v Tel Avivu vidím, že lidé až patetickým způsobem drží plakáty, že bojují za demokracii, nechává mě to chladným. Pamatuji si z dětství, jak rodiče prožívali totalitní režim v Českoslo-

vensku, zažil jsem jeho pád, a nevidím důvod, proč říkat, že Izrael od svobodných voleb míří k totalitě. Pozor, tím současnou situaci nebagatelizuju.

Hodnocení toho, co se v Izraeli děje, můžu trochu alibisticky opravdu ponechat na úsudku diváků a snad i čtenářů mojí knížky. Ale důležité je, že Západ, USA, spojenecké země, o které Izrael opírá svou bezpečnostní architekturu, snahu o soudní reformu vnímají tak, že Netanjahu směřuje k nějakému maďarskému scénáři vlády. A pokud tohle platí a pokud klíčové figury na Západě si toto stále více myslí, tak má Izrael a Netanjahu obrovský problém.

Mluvil jste o sporu ve vlastní koalici.

Ano. V samotném Izraeli i v té umírněnější pravici jsou lidé, kterým se určitě nelíbí způsob, jakým je reforma prosazována a kdo reformě tleská, tedy že ji prosazují strany napravo od Likudu.

Výsledkem je zajímavý posun preferencí. Likud ztrácí, ale nepřibývá podpory pro Lapida, Stranu práce a Merez, tedy levicově-liberální proudy. Místo toho posiluje aliance Národní jednoty (strany Modro-bílá Benjamina Gantze a Nová naděje Gid'ona Sa'ara). Tedy aliance, již bychom v českém prostředí mohli přirovnat k ODS nebo ke KDU-ČSL, čili středové či středopravicové straně. Což je pro Netanjahu špatná zpráva. Značná část voličů Likudu prochází deziluzí a odvracejí se od něj. Neodcházejí k té skutečné, levicově-liberální opozici, ale přecházejí ke středopravicové nebo středové alternativě.

Co si tedy myslíte o tolik komentované a kritizované soudní reformě?

Jádrem černé skříňky uprostřed toho všeho chuchvalce sporu okolo soudní reformy je výbor, který je nějak složen a který jmenuje soudce, včetně soudců Nejvyššího soudu. Pravice nebo zastánci té reformy, abych to řekl přesněji, tvrdí: „Ten výbor má vlastně většinu z cechu. Je v něm zastoupena profesní komora právnická a jsou tam samí soudci Nejvyššího soudu, kteří mají apriorní trvalou většinu, a tak si mezi soudce vlastně volí lidi sobě podobné. A tudíž ten soud je příliš evropský, liberální, bílý, nereflktuje složení izraelské společnosti.“

Odpůrci reformy říkají, že když uspěje vládní plán a výbor bude namixován, podle toho, jak si vláda představuje, tak v něm zase automatickou většinu bude

mít vláda, popřípadě Kneset, ale pokud má vláda většinu v Knesetu, tak je to vlastně to samé, a právě to je nebezpečné.

Nejvyšší soud je v Izraeli pokládán za jediný mechanismus, který může zabránit přílišné moci Knesetu a vlády.

Ano, Izrael má problém s tím, že má jednokomorový parlament. Parlament je výrazný vzhledem k tomu, že prezident nemá takové pravomoci jako třeba v Česku. V Česku a v mnoha jiných zemích soudce Nejvyššího soudu vybírá prezident, potvrzuje je Senát. Amerika otevřeně přiznává, že prezident ovlivňuje složení Nejvyššího soudu: konzervativní, republikánský prezident vybírá spíše konzervativní soudce a demokratický prezident soudce liberální.

Ostatně i v Česku v Senátu, když se řeší jmenování ústavních soudců, debatuje se a senátoři se ptají kandidátů na jejich názory. Občas prezidentovi nějakého kandidáta neschválí. Je to vlastně prodloužení politiky i v tom, že soudní nominace jsou zčásti politické a je nutné si to přiznat.

A v Izraeli tím, že neexistuje Senát, který by něco podobného dělal, ale existuje tam zmíněný výbor, takže do toho výboru se koncentruje politická moc. Velice správně, ale zároveň jaksi velice potenciálně choulostivě, se teď v debatě mezi opozicí a koalicí objevila výzva: „Tak si konečně napišme ústavu.“

75 let po vzniku státu.

Po 75 letech Izrael dohnalo to, že nemá ústavu a že parlament je velice silný. A zároveň je jádro procesu jmenování soudců nedořešeno v tom, že je to zajímavým nebo zvláštním způsobem namixovaný výbor, ve kterém permanentní většinu mají zástupci soudní profese samotné. Vláda to teď chce udělat tak, aby v něm byl více zohledněn „hlas lidu“.

Takové volání nebývá šťastné.

Ano, sami víme i v Česku a kdekoli v demokraciích, že hlas lidu, hlas většiny versus práva menšiny je základní spor a nikdy to nemůže být jednopólové. Nikdy to nemůže být tak, že stoprocentně musíme podporovat vládu většiny, kdykoli a jakkoli. Zároveň to nemůže být tak, že kdykoli a kdekoli můžeme dát menšině právo veta. Je to základní spor, nejenom izraelský, ale západní, ale v Izraeli to vyvěřelo na povrch, protože Izrael nemá ústavu.

Představa, že bude nějaký izraelský

Senát, volený třeba trochu jinak, možná podle nějakých menších obvodů, a že ten Senát bude potom navrhovat soudce, je správná. Problém je, že napsat si ústavu je práce nikoli na pár týdnů či měsíců, ale na pár let. A tohle je vlastně problém, ve kterém teď Izrael uvízl.

Mluvili jsme hodně o tom, co Izrael rozděluje či štěpí. Co Izraelce naopak spojuje? Bývala to vojenská služba, bezpečnostní obavy. Trvá to?

Trvá. Zneklidňující samozřejmě je, že v rámci protestů proti soudní reformě se objevil i trend odmítání záložáků nastupovat k službě jako forma protestu. Zatím to bylo spíše v deklaratorní rovině, ale i ta deklaratorní rovina je nebezpečná, protože to vlastně znamená, že armáda a stát, pilíře, které měly sjednocovat Izrael, se trochu otfásají.

Ale myslím, že kdyby došlo na skutečný konflikt, nestane se, že by vojáci, kteří mají jiné politické smýšlení než vládní koalice, odmítali sloužit. Nevěřím tomu.

Co dále?

Další věc, která Izrael spojuje, a to je zajímavé, jsou geny a sňatky. Z devadesátých let, kdy jsem začal do Izraele jezdit, si pamatuji z pouhého pohledu na pouliční provoz i z debat, které jsem slyšel u příbuzných, že rezonoval spor mezi Aškenazim a Sfaradim, tedy evropská versus orientální Židé.

Dnes, po 30 letech od mých prvních návštěv a po 75 letech od založení Státu Izrael, vidíte, že lidé jsou daleko víc namixováni než dřív, a i jako téma onen spor ustupuje do pozadí. To je zajímavý trend. Společnost se sice rozkládá kvůli všemu možnému, ale zároveň se geneticky nebo fyziognomicky sblíží a vlastně vzniká cosi jako izraelský typ. V padesátých letech jste v Izraeli viděli blondáčky ze střední Evropy a zároveň snědé typy, které se vlastně nelišily od Arabů, čerstvě přistěhované odněkud z Bagdádu nebo z Casablanky. Dnes rozdíl mizí.

Současně ve své knize píšete, že se společnost stává jakoby více orientální.

Faktem je, že Izrael se vzdaluje Židům v Evropě a v Severní Americe. Možná teoreticky bylo hezké, když před sto lety v Evropě nebo v Americe snili o tom, že bude existovat židovský stát. Jenže jak teď vidíme, onen židovský stát není transplantací evropského a severoamerického židovstva. (dokončení na straně 17)

MÍT VŠECHNY NA HÁČKU

Ukázky z knihy Moje roky v Izraeli Davida Borka

Hrdost na sebe a nevciťování se do pocitů druhých nabývá v Izraeli občas rysů bezohlednosti. Vyprávět může kdejaký středoevropský turista, který zažil frontu na úřadě, letišti nebo poště. Předně bývá problém zjistit, kde vlastně je ona fronta, protože lidé se řadí vedle sebe, ze dvou stran či zcela bez ladu a skladu. Stačí chvilka nepozornosti a kdosi vás předběhne. Dost možná ani nechce předbíhat, má třeba jen technický dotaz u přepážky. Ale žádný zdvořilý dotaz, zda by mohl jít dopředu, prostě si stoupne před vás. Jednou takto apaticky čekám u pokladny hypermarketu. Sem se chodí na velké nákupy, takže „odbavit“ ty dva tři zákazníky přede mnou trvá i dvacet minut. Už jsem na řadě. Sláva. Jenže v tu chvíli mě zezadu míjí dáma a stoupá si přede mě.

„Ehm, tady stojím já. Fronta je tady!“
„Já tu byla dřív.“

Ukáže na malý nákupní košík, zakopnutý na podlaze pod pokladnou, na jehož dně se krčí dvě sušenky a pomeranč. V ruce drží druhý košík, vrchovatě naložený nákupem, a tvrdí, že tohle místo je její, že si jen odběhla.

Vykolejený Čech by tu zgruntu hodnou ženu nejspíš před sebe pustil, kdyby třeba poklepal na rameno, s omluvným úsměvem ukázala na svůj původní košík a řekla „prosím“. Jenže takhle Izraelci nefungují. Holubičí Středoevropan se proto vydává do boje.

„Ne, supermarket není hotel. Tady si nerezervujeme místo u pokladny půl hodiny předem!“

Marnost. Přesně v duchu přísloví „držba je devět desetin práva“ už totiž zaujala místo přede mnou a podává své zboží pokladnímu.

Do diskuse se zapojuje prošeďivělý muž pozdně středního věku stojící za mnou. Taky se mu to nelíbí a cosi pronáší směrem k ženě. Jenže ta si z toho nic nedělá, odpoví úsečně a dívá se výlučně před sebe, kde se obsah obou jejich košíků už markuje na pokladně.

Frustrovaný Čech se rozhoduje, že když nemůže nad tou tetkou vyhrát, aspoň ji urazí.

„Země, která chce posílat satelity na Měsíc, se nemůže chovat takhle orientálně a nedisciplinovaně!“

Ulevuje se mi jen trochu. Spíš cítím vyčerpání z toho, jak dát tu větu správně v hebrejštině dohromady. Pán za mnou pokyvuje hlavou. Bylo to krátce před vypuštěním první izraelské sondy na Měsíc. Možná ho zaujalo to neotřelé propojení dobývání kosmu a dobývání místa ve frontě v supermarketu. Žena ovšem nijak nereaguje. Vyhrála.

Pozor, záměrně jsem použil slovo bezohlednost, nikoli neomalenost, či dokon-

Na pláži v Tel Avivu. Foto Pavlína Šulcová.

ce surovost. Když si projdete řády šoku a jalovou řádou vzdoru, při níž budete Izraelce bezvýsledně poučovat o přednostech středoevropského bontonu, tak se dostaví třetí fáze, kdy si na to zvyknete (osobně se nacházím kdesi na pomezí druhé a třetí fáze). A najednou vám dojde, že oni to většinou nemyslí zle. Prostě nemyslí a priori na vaše pocity. Nemyslí to nijak.

V Česku bývají podobné hádky ostré a zlučovitě, často s cílem protivníka ponížit. Když se chytnete se sousedem, možná se roky nebudete zdravít, a kdykoli ho potkáte, zamumláte si „kreténe“. V Izraeli to za hodinu nebude váš soused řešit. Méně tu dbají na omluvné úsměvy a zdvořilé formulace, více se handrkují, předbíhají ve frontách a troubí za volantem. Ale v této inflaci emocí skutečný význam takových incidentů klesá. Nejde o nic. Jo, před chvílí jsem tě předběhl ve frontě a ty ses se mnou dohadoval, ale nebylo to osobní. Necítím vůči tobě nic zlého (ani dobrého), žij si dál. Izraelci jsou zároveň více bezohlední i méně agresivní než Češi. Paradox, že?

Pár let před nástupem na zpravodajský post jsem vyrazil s přítelkyní a jejím ot-

cem do Ejlatu. Odpolední let z Prahy, únavné čekání na auto z půjčovny na letišti v Tel Avivu, následně čtyři hodiny jízdy přes poušť.

Druhý den sliboval, že veškerý stres bude odbourán relaxací na pláži v tomto letovisku. Po desáté hodině dopolední už máme lehátka.

Před polednem se ovšem nedaleko od nás, na kamenný stupeň u okraje městské pláže, usazuje asi šedesátiletý chlapek, opálený do kávového odstínu a svlečený do půl těla, s vizáží lehce zchátralého Belmonda. Někdy v roce 1976 nepochybně býval na této pláži idolem dívek a žen a už u toho zůstal. Bydlí v Ejlatu. Z audiopřehrávače pouští nahlas orientální izraelskou pop-music. (Poznáte ji tak, že v každé písni vysloví zpěvák mektavým hlasem aspoň jednou slovo „nešikot“, polibky.) Naše pohoda je pryč. Ze sluncem zalitého muže ovšem vyzařuje karibská spokojenost. Žije si svůj discopříběh pro starší a pokročilé.

„Můžete tu muziku ztlumit? To je příšerný!“

(Žádná reakce.)

„Haló. Ta hudba!“ (Český turista si infantilně ukazuje na uši a grimasou naznačuje nespokojenost s hlasitostí produkce.)

„Já sem chodím pořád.“

„Ta hudba ale strašně řve. Já jsem sem nepřišel, abych poslouchal tyhle příšernosti.“

„Já jsem tady doma. Tohle je moje země. Já si tady budu dělat, co budu chtít.“

Zuzana i její otec hledí s obavami, že se schyluje k měření sil mezi českým troublem a šlachovitým Belmondem.

Dál už to negradovalo. Hudbu nevyplnul, ovšem poněkud ztlumil. Já si jdu zaplavat, v moři ty přihlouplé songy nejsou slyšet vůbec. Pak stojím na břehu a ráchám si lýtka. Playboy s kazetákem se na mě chvíli dívá a potom zavolá:

„Odkud seš?“

„Z Česka.“

„Prahu znám. Pěkný město. Byl jsem tam jednou. V kasinu. To bylo super.“

Žádná hořkost. Normální hovor. Jako by i oceňoval, že na rozdíl od většiny turistů jsem se s ním snažil dohadovat

v hebrejštině. Povídáme si ještě pár minut, o počasí, o teplotě moře atp. Jsem si jistý, že kdybych navrhl zajít na pivo, neodmítl by. Tohle je ona nesnesitelná lehkost izraelské povahy. V Česku držíme emoce na uzdě pomocí všelijakých konvencí. Když ale přijde větší problém, fasáda slušného chování se provalí a ven se dere cosi démonického, hlubokého, pasivně agresivního. V Izraeli se lidi průběžně „nasírají“ prakticky pořád, ale necloumá jimi zloba.

Proměna, kterou technologické firmy Izraeli přinesly, je tak převratná, že okolo ní vznikl celý mýtus jménem start-up nation. (Umně jsem se tomu slovu vyhýbal, ale nedá se to opomenout.) Ta knížka má modro-bílou obálku, uprostřed se stylizovanou počítačovou klávesou a izraelskou vlajkou. Psal se rok 2009 a publikace s názvem *Start-up Nation* přinesla update mýtu o sabrovi ze třicátých let minulého století. Už nikoli sluncem osmahnutý, spontánní průkopník na poli za kibucem, třímající v jedné ruce pluh a v druhé pušku, ale Izrael jako zásobárna technologických i manažerských talentů a globální lídr v paten-tech a chytrých vynálezech. Ve srovnání s lehce barvotiskovou legendou jménem sabra byla ona kniha precizněji vyargumentována, přesto se taky stala jakousi mytologickou rekvizitou a marketingovým sloganem. Izrael si dobrovolně připlnul visáčku „start-up nation“. Používají ji politici i novináři, když hledají zkratku. Je to lichotivé, a ne zcela vycucané z prstu. Ale když tu žijete, tak dobře víte, že ne všichni naplňují ideál start-up nation. Občas na to bývám i alergický, zejména když zažívám něco v příkrém rozporu s onou legendou.

Poprvé jsem větu „Vy nejste start-up nation!“ jízlivě pronesl v bance, když mi úředník sdělil, že elektronické bankovníctví není dostupné v angličtině. Pousmál se. Trochu smutně.

Podruhé jsem to vyštěknul na čerpací stanici kdesi pod Haifou. Večer, skoro tma. V autě já a můj syn. V nádrži už jen benzinové páry. „Natankujuj, tatí?“

„Jo. Ale ještě uvidíme.“ Volím předběžnou opatrnost. V Izraeli se totiž platí předem. Takže ještě před šermováním s tankovací pistolí musíte šermovat s kreditkou. A nebývá to jednoduché.

Hmmm, takže platební terminál má menu jen v hebrejštině. Z takových automatů bych měl strach i v Česku. Přece

jen, jedna nula navíc a předplatíte si krásných 400 litrů benzínu, popřípadě vám kartu sežere stroj.

„Běžím se vyčurat.“

„Jdi synku, jdi,“ mechanicky odříkávám. Většinu mentální energie pohlcuje louskání pokynů na stojanu. Safra, ono to chce nejen SPZ, ale i číslo izraelského občanského průkazu nebo co! (Nemám občanství Izraele a vždy při uzavírání pojistky, správě bankovního účtu i aktivaci mobilní aplikace na parkování to činí problémy.)

Musím dovnitř. V obchodě v benzince je tmavovlasá dívka, zhruba dvacet let. „Dobry večer. Potřebuju plnou nádrž.“ (Podávám kartu.)

Odkládá mobil. Nepříjemně apatický pohled. Rusalce ten cizinec komplikuje večerní pohodu při sjíždění TikToku za pokladnou.

„Číslo stojanu?!“ (Hebrejštiny má zvláštní dikci, ve které i nevinná věta leckdy zní jako první výstřel hádky.)

„Nevím. Ale je to tamhleto auto vzadu.“ Šel bych klidně iniciativně ven, zjistit číslo stojanu, ale ona se už dívá do monitorů se záběry průmyslové kamery

Televizní maratón. Foto Pavlína Šulcová.

na auta u stojanů. Uběhne 20 sekund. Inertní výraz ve tváři. Patrně jsem přetižil systém. Myslím dívky, ne kamery.

„Máš číslo 6.“ Pokyne rukou k východu. (Opět ta chraplavá melodie hebrejského jazyka.)

„Ale já nepotřeboval znát číslo stojanu. Nemůžu natankovat. Ono to po mně chce údaje, které neumím zadat sám, a navíc nemám teudat zehut (občanský průkaz)!“

„Já nemůžu jít ven. Tady jsou lidi.“ (Vedle stojí jediný další zákazník.)

Žádná odpověď. Královna TikToku má tupý výraz, bez známky lítosti nad zpoceným cizincem.

„Ale já jen potřebuju někoho, kdo by

mi pomohl zadat ty údaje!“ (Na každé benzince je někdo takový, i tady, ale ji nenapadne ho zavolat.)

Reakce beze slov. Prázdný obličej jako by říkal: „Jen si pindej.“ „Jste start-up nation, nebo ne? Já potřebuju pomoc. V Evropě by takové chování k zákazníkovi bylo nemožné!“ Konečně promluvila.

„Mně je jedno, jak je to u tebe v Rakousku. Já nikam nejdu.“

Rakousko?! Ha! Zase to skončilo u jekepoce. Patrně ta nejhorší invektiva pro evropského šosáka, jenž úzkoprse trvá na tom, že si koupí benzin a že mu s tím obsluha pomůže, která ji napadla, byla, že jsem Rakušák. Stal se ze mě Trautenberk.

„Ne, nejsem z Rakouska, z Česka! V roce 1948 jsme vám dali zbraně. Teď jsem potřeboval jen pomoc s tankováním. Tohle není start-up nation. Chováš se jako orientálec.“

Hrdost zvítězila nad objektivní nutností natankovat. Vyrážím k autu. Venku před obchodem zevluje asistent. Zopakují mu rovněž pár nekorektních postřehů o úrovni zdejší péče o zákazníky a sedám zlostně do auta. Za mými zády proklouzl na zadní sedadlo Benjamin. Aspoň on uspěl...

S vyschlou nádrží startuju a modlím se, aby palivo definitivně došlo aspoň někde za rohem, ať se sem nemusím pokorně vracet jako ještě zoufalejší prosebník. Po pár kilometrech našťestí další pumpa. Tady se asistent díkybohu opírá přímo o stojan. I u něj

ovšem vyvolává jistou zasmušilost, když se dozvídá, že nemám číslo občanského průkazu. Tvrdí mi, že můžu natankovat jen polovic nádrže. Obměkčí ho, až když spatří, že ačkoli jsem záhadný cizinec, disponuji izraelskou platební kartou. Beru plnou a je mi lehkou útechou, že několik týdnů nebudu muset k žádné čerpací stanici zajíždět.

Tolik tedy k nekritickému přejímání plakátu jménem start-up nation. Tato země má v sobě obojí: technickou excelenci i podivnou vlastnost, jak dělat věci složitě a neochotně.

Knihu vydalo nakladatelství Bizbooks. 256 stran, fotografie, dop. cena 399 Kč.

RODÁCI Z ŽIDOVSKÉ ULICE

Odhalení nových Kamenů zmizelých v Rychnově

Po loňské návštěvě v Rychnově nad Kněžnou (viz *Rch* červen 2022, s. 8–10) byli zástupci Federace ŽO a nadačního fondu Zecher v předvečer Jom ha-šoa pozváni k odhalení dalších patnácti Kamenů zmizelých, tentokrát vesměs v bývalé Židovské ulici nedaleko Starého náměstí a synagogy. Zpestřením byla účast místního pěveckého převážně učitelského sboru,

Ředitel galerie T. Zelenka a pěvecký sbor v rychnovské synagoze. Foto archiv.

kteří se obřadu účastnil řadou českých i hebrejských písní.

Pietní obřad zahájil ředitel Muzea a galerie Orlických hor v Rychnově Tomáš Zelenka připomínkou deportací a umučení 56 zdejších rodáků spolu s dalšími oběťmi celého rychnovského okresu, kteří byli 14. prosince 1942 deportováni do shromaždiště v obchodní akademii v Hradci Králové a následně ve dnech 17. a 21. prosince do terezínského ghetta a většinou nedlouho poté do Osvětimi a dalších vyhlazovacích táborů. Arno Pařík krátce připomněl historii osídlení zdejší Židovské (Palackého) ulice, kam byli Židé soustředováni nejpozději od počátku 17. století. Mezi jednotlivými proslovy zazpíval převážně ženský sbor své písně, které po dlouhé zimě znovu oživily starou stavbu, jež bývala od přestavby v roce 1782 místem setkávání se snad všech místních židovských rodáků. Na závěr pamětního shromáždění v synagoze přednesl Jiří Daníček za umučené rodáky modlitbu *El male rachamim*. Poté se domácí i hosté vydali k několika domům v bývalé Židovské ulici, které byly

posledním bydlištěm zdejších židovských rodin.

NOVÉ KAMENY ZMIZELÝCH

Nejstarší a nejznámější připomínanou rodinou v domě č. p. 109 na protější straně Židovské (Palackého) ulice jsou manželé Max a Božena Löwyovi. Max Löwy (nar. 15. března 1865) byl blízký přítel Karla Poláčka a známá

postava z *Okresního města*, špeditér a velkoobchodník s uhlím a dřívím, hudebník a člen Prausova pěveckého sboru. Mimo to byl také důstojníkem čsl. armády a mecenášem mnoha rychnovských spolků. Největší proslulost však u mladší generace získal jako první rychnovský majitel motocyklu značky

Harvey a zlatavě se blýskajícího automobilu Laurin & Klement. Jak vzpomíná Rudolf Pivec: „Já pana Maxe Löwyho ctil a obdivoval – jak pro jeho personu, tak i pro ten motocykl a auťák. A pro pana Poláčka se ve vzpomínkách stal v *Bylo nás pět* Bejvalem Antonínem...“ Jako velitel ha-

sičů Julius Wachtl se Max Löwy stal důležitou postavou také v *Okresním městě*: „Julius Wachtl, zasilatel a obchodník s uhlím, byl zavalitý muž, mohutný jako jeho koně. (...) V ochotnickém kroužku hrával důstojníky, bandity, přísné otce nezdárných dcer, spiklence a kališníky, kteří trpí pro víru...“

Max Löwy a jeho žena byli – stejně jako většina zdejších rodáků – deportováni 14. prosince 1942 do střediska v Hradci Králové a odtud po třech dnech transportem do Terezína. Max Löwy zemřel po několika měsících 22. května 1943 v 78 letech v Terezíně, zatímco

jeho žena Božena (7. září 1872) byla po roce a půl deportována 18. května 1944 transportem Eb do Osvětimi, kde byla v 72 letech zavražděna.

Jinou známou rychnovskou rodinu nám připomněli manželé Leo a Lilly Fischerovi a jejich syn Josef, kteří bydleli v Židovské ulici v domě č. p. 696. Leo Fischer (nar. 29. srpna 1906) byl synem váženého obchodníka se sukny Leopolda Fischera (30. listopadu 1861 v Ledavě) a jeho ženy Růženy (15. srpna 1869), kteří byli rovněž deportováni. Leo Fischer se narodil nedaleko odtud v domě svého otce Leopolda a jeho bratra Eduarda (který spáchal před deportací sebevraždu) v nedaleké – dnes Fischerově – ulici a v rodinném podniku v Komenské ulici na Starém náměstí byl také zaměstnán. Jeho manželka Lilly (nar. 29. srpna 1914) pocházela z Prahy, kde se také narodil jejich syn Josef (16. března 1936). Stejně jako ostatní souvěrci byli deportováni v prosinci 1942 na shromaždiště v Hradci Králové a odtud transportem Ch do Terezína. Společně byli také po devíti měsících deportováni 6. září 1943 do Osvětimi, kde byli ve věku 36 a 28 let – a jejich synovi tehdy bylo pouhých šest let – zavražděni v plynové komoře. Společnou fotografii této části Fischerovi rodiny z doby nedlouho před deportací lze najít v archivu pozůstalostí v ŽMP.

Kámen na památku MUDr. Rudolfa Margolia. Foto ap.

V domě č. p. 694 žila rodina Arnolda a Marty Böhmových spolu se dvěma syny Jiřím a Karlem. Protože Arnold Böhm pocházel z Batelova na Moravě (nar. 24. listopadu 1892) a jeho manželka Marta z Příbrami (6. září

1903), žili zpočátku v Jihlavě na Vysočině, kde se také narodili oba jejich synové Jiří (nar. 17. listopadu 1924) a Karel (14. prosince 1926), a teprve později se přestěhovali do Rychnova. Také oni byli deportováni z domova 17. prosince 1942 do Terezína a již po měsíci transportem Cr z 23. ledna 1943 do Osvětimi, kde byli rodiče ve věku 50 a 39 let společně se syny starými 16 a 19 let zavražděni. Ve stejném domě jako Böhmovi bydlel také praktický lékař MUDr. Rudolf Margolius (nar. 13. listopadu 1905), který pocházel z Příbrami a do Rychnova se přistěhoval nedlouho přes začátek války. Jako ostatní byl 17. prosince 1942 deportován do Terezína a za 11 měsíců transportem Dn 5. října 1943 do Osvětimi, kde byl zavražděn v 38 letech v plynové komoře.

Z HISTORIE ŽIDOVSKÉ ULICE A SYNAGOGY

Vznik židovského osídlení ve zdejší Židovské ulici nebyl zcela obvyklý, protože židovská sídliště bývala zpravidla zakládána co nejdále od hlavního náměstí a městského centra, zatímco zde Židovská ulice ústí do středu Starého náměstí přímo naproti rychnovské radnici. Snad to bylo možné, protože na náměstí nestojí kostel a Rychnov také nemá obvyklé hradby, které by přesně vymezovaly hranice města; společné sídliště podporovala navíc i vrchnost. Největšího počtu téměř tři set obyvatel dosáhlo zdejší osídlení na počátku 19. století. Dodnes tu stojí obecní dům, kdysi sídlo rychnovského rabína, židovské školy a rituální lázně. Stávaly zde také židovské masné krámy, kde rádi nakupovali i křesťané, stejně jako romantické roubené domy s nápadnými šindelovými střechami, které zmizely v historizujících přestavbách 19. století.

Přes úzké spojení Židovské ulice se středem Starého náměstí a četnými výročními trhy nedocházelo zřejmě

v Rychnově k obvyklým konfliktům při jejich konání. Snad to bylo i proto, že městská rada i Židovská ulice měly stejnou vrchnost, snad lze něco vysvětlit i místní protestantskou tradicí a působením Jednoty bratrské. Na-

Kameny na památku Arnolda a Jiřího Böhmových. Foto ap.

opak je dobře známo, že Rychnov se stal jedním z prvních center českožidovského hnutí a že odtud v roce 1875 pocházelo (vedle dalších Východočechů) mnoho zakladatelů Spolku čes-

Dr. Arno Pařík při výkladu o osudech rychnovských Židů. Foto ks.

kých akademiků židů. Dnes však také víme, že ještě před hilsneriádou došlo ve zdejším kraji k několikerému nárůstu z rituální vraždy. Po nacistické

okupaci zdejší magistrát vyhlásil svoje protizidovské předpisy zakazující vstup do parků a na koupaliště, do restaurací, hotelů a divadla, do zvláštních obchodů a také hodiny pro nákupy Židů atd. V roce 1941 město dokonce koupilo od nacistické Zentralstelle za 100 000 korun synagogu, protože chtělo na jejím místě postavit nemocenskou pojišťovnu. Po likvidaci jejího zařízení se ale svatostánek stal do konce války zábavní střelnicí německých důstojníků z hotelu Puchwein. V prosinci 1942 bylo na 1200 židovských občanů z Rychnovska, Náchodska a Hradeckého kraje deportováno přes shromaždiště v Hradci Králové do Terezína, Přežila z nich necelá stovka.

Po válce byla devastovaná a opuštěná synagoga využita jako prodejna topného plynu n. p. Benzina, který rovněž usiloval o její demolici. O její záchranu svedli tehdy boj Dr. Jaroslav Helfert, paní Jitka Pivcová z Rychnova a Dr. Olga Herbenová z Židovského muzea, později zde byl zřízen sklad stavebního materiálu městského podniku. Znovu byla její existence ohrožena v roce 1984, kdy nakonec dostala novou měděnou střechu. Při oslavě 100. výročí narození Karla Poláčka v roce 1992 se ale městská rada rozhodla pro její obnovu a nové využití. Projekt podpořila Federace židovských obcí v ČR a nadační fond Zecher pro záchranu židovských památek i rodáci ze zahraničí, především Poláčkova dcera Jiřina Jelinowiczová z Kanady nebo paní Tilda Basek-Schicková z Washingtonu, Herbert Sife a manželé Machovi z Austrálie. Synagoga pak byla v letech 1993–1995 obnovena za účasti arch. Petra Franty, zástupců rychnovské radnice, PhDr. Jana Tydlitáta a pracovníků Židovského muzea v Praze a v květnu 1995 v ní bylo otevřeno Regionální židovské muzeum Podorlicka a Památník Karla Poláčka.

ARNO PAŘÍK

POSBÍREJ DŮKAZY

Ukázky z knihy nedávno zesnulého právníka Benjamin Ferencz

HARVARD

První, co jsem na Harvardu pochopil, byl význam strachu. Profesor majetkového práva Edward Warren, kterému se říkalo Byk Warren, se zřejmě inspiroval španělskou inkvizicí. Známky sděloval uprostřed hodiny třesoucím se studentům hromovým řevem. Jednoho chudáka spolužáka si zavolal k sobě, strčil mu do ruky drobné a řekl mu, ať zatelefonuje rodičům a upozorní je, že vyhadzují peníze oknem, protože z něj právník jaktěživ nebude. Strach je ale negativní jen do té míry, jakou mu povolíte; pocit strachu nám pomáhá přežít, nebo – v dnešních pracovních a studijních situacích – dosáhnout takového života, jaký si přejeme, případně si udržet ten, na jaký jsme zvyklí. Pokud se bojíte, je to tím, že máte co ztratit, a když se na to soustředíte, můžete obavy přetavit do výkonu, kuráže, tempa, do čehokoli, co je v dané situaci potřeba.

Profesor Lon L. Fuller, který přednášel smluvní právo, mě naučil, že chápat odlišný úhel pohledu někoho jiného je nesmírně cenná dovednost. Pro právníka je to způsob, jak předem očekávat argument, a být tak schopen jej přebít či vyvrátit. V běžném životě to funguje zrovna tak. Člověk může druhého přesvědčovat, a třeba i přesvědčit ke změně názoru jediné tehdy, když chápe, jak ten druhý uvažuje.

Profesor etiky Zechariah Chafee mě toho naučil spoustu o toleranci a o tom, jak je zapotřebí zacházet spravedlivě se všemi lidmi. Nejen s těmi, kdo vypadají a projevují se stejně jako vy a vaši krajané a sousedé. Neznamená to ani pouze lidi, kteří dodržují zákony. Znamená to všechny. Justice by měla být vrcholem civilizace a sloužit k ochraně nás všech. Je s podivem, že se něco takého musí připomínat v 21. století, ale je to nutné.

Největší vzdělanec z mých učitelů, Roscoe Pound (kariéru začal překvapivě jako botanik), mi otevřel oči v oblasti právní teorie a historických kořenů různých právních škol a směrů.

D DAY

Vzpomínám si na úsvit 6. června 1944 – na D Day. Obloha zčernala letadly a všechny lodě, dosud napěchované v britských přístavech, vyrazily k francouzským břehům. Přepulni jsme kanál La

Manche, klikatě, abychom se vyhnuli německým ponorkám, a přistáli jsme v Normandii, na pláži Omaha. Na mělčině jsem s ostatními vyskočil z výsadkového člunu. Většinou mých druhů voda sahala po kolena nebo trošku výš; mně byla po pás. Mračna na obloze se protrhla a začalo lít. Jeden britský voják mě poplácal po zádech a řekl: „Hodně štěstí, Berlín je támhletím směrem.“

V TÁBORECH

V době, kdy jsem řešil případy zavražděných spojeneckých letců, začala do hlavního stanu generála Pattona přicházet hlá-

Benjamin Ferencz v roce 1947 v Norimberku, když vystupoval jako vrchní žalobce za USA při procesu se členy Einsatzgruppen. Foto Archiv B. Ferencze.

šení, že tankové prapory potkávají na silnicích lidi, kteří vypadají, jako by vyšli z nějakého pracovního tábora. Podle těch zpráv byli vyhládlí a oblečení jen v cárech hadrů podobných pyžamům. Jednalo se samozřejmě o vězně z osvobozovaných koncentračních táborů.

Postupně jsem se vydal asi do deseti koncentráků v Německu včetně Buchenwaldu, Mauthausenu, Flossenbürgu a Ebensee. Výjevy smrti a nelidského utrpení byly všude stejné. Vzpomínám si na ně velmi živě, dodnes se mi popisují jen těžko. (...) Příkazoval jsem si dělat prostě svou práci. Vždycky jsem to udělal stejně: zašel jsem za velícím důstojníkem americké armády a řekl mu: „Poslyšte, jsem tady na rozkaz generála Pattona, realizujeme politiku vlády USA. Chci, aby okamžitě nastoupilo deset mužů na hlídku kolem kanceláře, kde jsou uloženy záznamy. Nikdo nevstoupí dovnitř ani neodejde bez mého povolení.“ Pokaždé jsem se zmocnil „Schreibstube“, kanceláře koncent-

račního tábora. Ohledně záznamů bylo na Němce spolehnutí, v tom byli opravdu pečliví. Dozvěděl jsem se všechno, co se v táboře dělo. Byl tu seznam vězňů, jejich počty, když se registrovali při deportaci do Osvětimi, ve kterém transportu jeli, i doby příjezdu prvních transportů z Maďarska, Rumunska nebo Německa. Většina uvězněných byla samozřejmě dávnou po smrti.

S těmito informacemi jsem usedal k psacímu stroji a sestavoval zprávy a hlášení o tom, co jsem viděl a kdo je za to odpovědný: kdo v táboře velel, kolik lidí tu bylo zabito, kdo byly strážce. Na základě toho jsme pak vydávali zatykače. Dále svou práci: posbírejte důkazy a pak se přesuňte do dalšího koncentráku. A neustávejte. Právě tenhle přístup mi pomáhal, abych se úplně nezbláznil.

NORIMBERK

V úvodní řeči v Norimberku jsem prohlásil: „Naším cílem není msta.“ Věděl jsem, co všechno msta umí, viděl jsem ji přímo v akci a věřte mi, je strašlivá. Mým cílem bylo ustanovit zákonné pravidlo, které by chránilo všechny lidi. Prahout po odplatě je pochopitelné, ale musíme se té touze bránit. Nestaňte se sami tím, co nesnášíte – když to dopustíte, bude z vás nepřítel pro někoho

jiného a ten kolotoč se nikdy nezastaví. (...) Neznamená to samozřejmě, že bychom neměli být za své činy souzeni, k tomu přece máme justici.

Po celou dobu jsem si dobře uvědomoval, že jsem Žid, ale nejednal jsem nějak jinak jen proto, že jsem vyrostl v židovské rodině, ani jsem nerozlišoval oběti podle jejich náboženství. Jen jednou jsem to záměrně zohlednil, později v Norimberku (při procesu se členy *Eisantzgruppen*), když jsem nechtěl, aby můj židovský původ dodával procesu zdání židovské pomsty: křížový výslech hlavního obžalovaného, který poslal na smrt devadesát tisíc Židů, jsem proto přenechal spřátelenému kolegovi.

Knihu Nikdy se nevzdávej! 9 lekcí pro naplněný život vydalo roku 2021 nakladatelství Jota v Brně. Přeložila Ina Leckie. Pro potřeby Rch mírně kráceno a upraveno.

TAK JSME TADY, MOJŽÍŠI

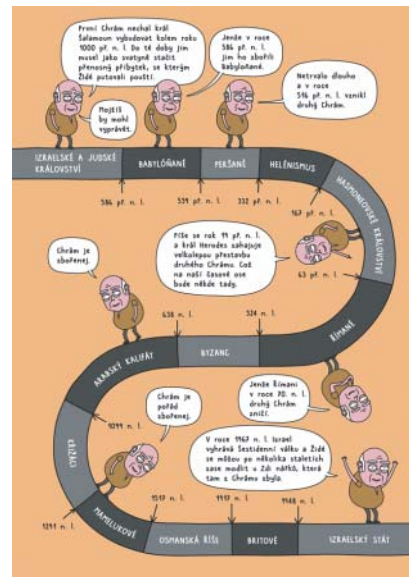
Průvodce po Izraeli jako originální komiks

Z dílny autorky Pavlína Šulcové a kreslíře a animátora Kakalíka (Davida Kaliky) už mnozí znají knížku *Už tam budem, Mojžíši?* – komiksovou edici pesachové hagady, určenou dětem i dospělým, kteří si k této tradici hledají cestu (*Rech* 4/2021). V podobném duchu nedávno vyšla kniha s ještě velkorysejší ambicí: představit „i těm největším neznabohům“ dějiny Izraele. Tvůrci ponechali stejný princip jako v předchozím komiksu: na otázky malé Rachel a jejího kamaráda Zdendy odpovídá Rachelin děd Hugo, což je docela dobrý způsob. Dětem a vnučatům (hlavně těm kresleným) lze leccos odpustit, nemusejí toho moc vědět, mohou mít pubertální „hlášky“, hlavně, že se vůbec o něco zajímají a na něco ptají. Hugo je bere s sebou na cestu po Svaté zemi, ukazuje jim základní památky i svá oblíbená místa, vysvětluje dějinné souvislosti, ale nechává jim i čas na oddech, zkrátka chová se jako ideální, do detailů nezabíhající a tolerantní průvodce.

FOTOGRAFIE I MAPKY

Cestovatelské dojmy tak sledujeme současně očima dětí (které jsou v Izraeli poprvé) a očima člověka, který zemi dobře

centru). Izrael je pro ni tedy známý terén, zaplněný nejen údaji, které lze najít v obvyklých průvodcích, ale také lidskými příběhy a osudy krajanů; těžko si představit povolnější průvodkyni. Kakalík byl v Izraeli poprvé. A nejen to, svou „nepolíbenost“ dějinami, nesenti-

Časová osa.

ment vůči přírodním či historickým krásám a zajímavostem použil v upřímných dětských replikách. Z tohoto výchozího napětí vznikl příběh, který začíná už zmatkem v letadle (a kdo nezažil tlačení při nástupu a vystupování, již Izraelci dovádějí k dokonalosti) a pokračuje zastávkami napříč celým Izraelem. Skupinka se zastaví v Tel Avivu, v Caesareji, u Galilejského jezera, v kibucu Deganja, zamíří na Golany, zpět do metropole, poté k Mrtvému moři, na Masadu a do Jeruzaléma.

Zatímco k mapování současného Izraele využívá kniha fotografie P. Šulcové, historii zprostředkovává archivními snímky, které „děda“ předvádí jako v rodinném albu. Díky obrazové podstatě dokáže komiks dětem výborně zprostředkovat hutnost a neuvěřitelnou rozmanitost Izraele: města i venkov, poušť i hory, palčivě modré nebe, stopy historie, od antiky po zbytky bojových vozidel, ptactvo, staré trhy i mrakodrapy, plastiku meditujícího Ben Guriona i graffiti ve čtvrti u starého autobusového nádraží v jižní části Tel Avivu. Ne-

chybějí české stopy – kibar Masaryk a kavárna s portrétem TGM, kibuc Kfar Masaryk a Givat Chajim s muzeem Bejt Terezín, Praha v Údolí komunit v památníku Jad vašem i rozhledna Ester od Martina Rajniše.

Pro udržení pozornosti se ve výkladu objeví i časová osa, mapky, mluvící ptactvo a další zvířata, dojde i na opakování „látky“ z minulého komiksu, včetně znovu se vynořivšího Mojžíše. Údajů je tolik, že se čtenář občas musí zastavit, jako by se složité souvislosti vzpíraly komiksově formě, ale každou dávku informací průvodce Hugo vyváží oddechovou částí.

Knižku lze klidně přijmout jako dárek k 75. narozeninám Státu Izrael, kdy se oslavě snažíme potěšit a ukázat mu, co všechno pro nás znamená, jaká úskalí překonal a co dokázal. O problémech země se komiks samozřejmě moc nezmiňuje, a i když si tři kreslené postavičky lze dobře představit i ve víru prodemokratických demonstrací, současnou krizi nezastihly. Zaznívá v ní jen Hugův trpký povzdech: „Kdyby mi někdo před sto lety řekl, že budou mít Židé svoji vládu, tak mu nebudu věřit. Kdyby mi ale řekl, že budou v jednom volebním období pětkrát volby, protože se jednotlivé strany nebudou moct dohodnout, tak to bych si představit uměl.“ (am)

Z historie Tel Avivu.

zná a své poznatky a zkušenosti se snaží předat. V praxi takovou pouť podnikli autoři: Pavlína Šulcová v zemi deset let žila, studovala a pracovala (v Českém

Ptačí výklad na Masadě.

Pavlína Šulcová, Kakalík: *Tak jsme tady, Mojžíši!!!* Vydalo JCC v Praze roku 2022. 95 stran, velký formát. Doporučená cena 405 Kč.

AŽ TO NENÍ ANTISEPTICKÉ

Operní, operetní či kabaretní režisér Barrie Kosky

Během pražských pobytů mě stále občas něco překvapí. Naposledy jsem žasla nad tím, že tu málokdo zná Barrieho Koského, režiséra, který je stejně doma na scénách slovných operních domů jako v popkultuře, muzikálu či gay scéně; židovského intelektuála s kulatými obroučkami z rohoviny, který dokáže udělat z opery dobrodružství, zábavu i svědectví současnosti.

BABIČKA Z BUDAPEŠTI

Barrie Kosky se narodil v únoru 1967 v Melbourne. Dle jeho slov ho hodně ovlivnila jeho babička Magda Löwyová. Do Austrálie dorazila z Budapešti roku 1935, tedy ještě včas; dědeček pocházel z Ruska a brzy zemřel. Babička v mládí často chodila do Maďarské státní opery, jednou za měsíc se vypravila za operou do Vídně. Díky otcovým kontaktům znala Bruna Waltera, Richarda Strausse i Enrica Carusa, psala si s Puccinim i Bartókem. S Austrálií se nikdy nesžila a všechno, po čem se jí stýskalo, si mladá

Nejraději měl Pucciniho. Z babiččiny skříně si vybíral převleky pro hrdiny Pucciniho oper a předváděl je jako one man show při rodinných sešlostech. Jako 14letý školák hrál v Brechtově satirické hře *Zadržitelny vzestup Artura Uie*, o rok později v Shakespearovu *Othellovi*, brzy potom se sám pokusil o divadelní režii.

V roce 1985 začal studovat klavírní hru a historii hudby na University of Melbourne. V roce 1990 založil Gilgul Theatre (*gilgul* znamená v hebrejštině stěhování duší), pro který roku 1996 zdramatizoval knihu *The Operated Jew*, satirický antisemitský příběh od německého lékaře Oskara Panizy z roku 1893, ve kterém se židovský lékař snaží marně uniknout svému židovství. Od roku 1993, tedy od svých šestadvaceti, už Kosky režíroval

Lohengrina). Následovalo Německo: přes Brémy, Hannover (kde režíroval Janáčkovu operu *Z mrtvého domu*), Mnichov a Frankfurt se dostal do Komische Oper v Berlíně.

KOMISCHE OPER

Komická opera v Berlíně vznikla už v roce 1904 a název si vypůjčila od „opéry comique“ v Paříži (termín pů-

Barrie Kosky ve své Komické opeře. Foto J. Windszus.

vodně označoval satirickou komedii se zpívanými vložkami, z nichž se časem vyvinula forma nám známé operety, která se od opery liší pouze mluveným dialogem.

Nejprve se tu hrály hlavně operety, od roku 1920 byly na pořadu spíše revue, jak odpovídalo duchu doby, a hlavně duchu Berlína. Na konci války budova při náletech vyhořela, v letech 1955–1956 byl na místě divadla vybudován Dům československé kultury. Komische Oper se už roku 1947 přestěhovala z Friedrichstrasse na Unter den Linden, tedy do východního sektoru města.

Činnost nové budovy zahájil roku 1947 rakouský režisér Walter Felsenstein operetou *Netopýr*. Hrály se operety i opery. Za dlouhé Felsensteinovy éry se Komische Oper proslavila jako avantgardní hudební divadlo díky nezvyklému provedení Verdiho *La traviaty*, Mozartova *Dona Giovanniho*, Offenbachových *Hoffmannových povídek* a mnoha dalších představení. Orchester řídili skvělí dirigenti (Leo Spies, Otto Klemperer, Václav Neumann nebo Kurt Masur), provoz stejně skvělí hudební ředitelé (mj. Kirill Petrenko s ukrajinsko-židovskými kořeny, současný vrchní ředitel Berlínské filharmonie). Divadlo několikrát dostalo ocenění Operní dům roku. Kosky začal s Komische Oper spolupracovat v roce 2003, roku 2011 v ní režíroval *Rusalku* a od sezony

Jidiš revue a kabaret.

vdova nahrazovala kulturou. Malého Barrieho vodila do opery v Melbourne, a jak Kosky říká, vnuk pro ni představoval „směs učně, prince vladaře a náhradního manžela“. Od sedmi do osmnácti let zhlédl přes 200 operních představení (první bylo *Madam Butterfly*). Babička mu kupovala gramofonové desky s příslušnými nahrávkami, před představením musel číst libreto, po představení operu probírali a Barrie (jako opravdu neobvyklý puberták) operu miloval.

operu ve Victorian State Opera (Mozarta, Rossiniho, ale i moderní autory) a činohru v Melbourne Theatre Company. V roce 1996 uvedl Verdiho *Nabucca* a Wagnerova *Bludného Holanďana* a v 29 letech byl jmenován ředitelem festivalu v Adelaide.

Nečekal dlouho a jeho pověst pronikla do Evropy. V letech 2001–2005 byl ředitelem vídeňského činoherního Schauspielhausu, působil i ve vídeňské Státní opeře (nastudoval zde mj. Wagnerova

2012/2013 až do roku 2022 zde působil jako vrchní intendant a režisér. V roce 2015 obdržel jeho umělecký soubor cenu International Opera Award v Londýně a Kosky byl vyhodnocen jako nejlepší režisér roku 2014.

V BAYREUTHU

Roku 2017 se pak Kosky stal prvním židovským režisérem, který na Hudebním festivalu v Bayreuthu připravil *Mistry pěvce norimberské*. O režii jej požádala sama Katharina Wagnerová, ředitelka festivalu a pravnučka Richarda Wagnera. Nebylo to pro něj jednoduché rozhodnutí: s nabídkou, zahrnující směr Wagnerovy krásné hudby, kterou přirovnává k droze, ale také mistrovy biografie a tragické historie Německa ve 20. století, Kosky dlouho bojoval a vymínil si půl roku na rozmyšlenou.

Inscenace pak měla u velice náročného obecenstva enormní úspěch. Kosky zjistil, že „je schopen Wagnera přežít“, jakkoli Wagnerovy postavy „marinované tisíce let v antisemitismu“, za sympatické nikdy považovat nebude. Do své inscenace vnesl několik zásadních prvků: místnost v Sachsově domě je vyměněna za sál, ve kterém se konaly po válce norimberské procesy, místo obyčejné rvačky se koná pogrom, obrovská nafukovací hlava přes celou scénu je karikatura Žida, odpovídající kresbám v proslulém antisemitském týdeníku *Der Stürmer*.

Svět je v pohybu – *Šumař na střeše* v Chicago Lyric Opera, 2022.

V Berlíně se Kosky, zdá se, usadil. Problematický německý vztah k židovství neignoruje, ale říká: „Jasně, můžeme jít do Židovského muzea a k pomníku holokaustu. Ale musíme

také oslavovat umění: tvořiví Židé byli součástí německé a rakouské kultury, a to je pro mě důležité.“

BARRIE A OPERETA

Jak bylo řečeno, Komische Oper sice uvádí Mozarta, Schoenberga, Verdiho, ale také operety a pod vedením Koského to bylo hodně operet a ve velmi netypickém provedení. Sklízely a sklízí takový úspěch, že je neustále vyprodáno. Do svých inscenací vnáší režisér smyslnost, důvtip, přímot a humor, což je činí opravdu jedinečnými. Z vlastní zkušenosti dodávám, že nadšení bývají jemnocitní diváci i ti se sklonem ke snobství.

V *Orfeovi v podsvětí* Eurydika podlehne bohu Aristaiovi, který mimo jiné provozuje včelařství. Aby o tom nebylo pochyb, vtančí na scénu roj včel, a jestli si někdo představuje ladné baletky jako včelky, tak se mýlí: balet, nepředstavitelně dovedný, zvládají muži.

Pokud je třeba podtrhnout ženské tvary, může mít Eurydika na několika místech gumové obaly, které znásobí její „svůdnost“, pokud jde o svádění, a to v operetě nebývá zřídkavě, objeví se na scéně značně víc než jen kradmý polibek. Nechybí ani zvukové či světelné

efekty. A v podsvětí řadí čerti a nadšené publikum jásá a málem tančí s nimi.

V operetě Nica Dostala *Clivia* obsadil Kosky hlavní role dvěma kabaretními homosexuálními zpěváky. „Operní zpě-

vačka a tenor by zaručeně úspěch neměli,“ říká Kosky. „Opereta musí být smyslná, nikoli antiseptická a intelektuální.“

ODLEHČENÉ KUSY

Barrie Kosky svými jedinečnými inscenacemi způsobil comeback bláznivé a nejapné, naprosto odlehčené a vtípné operety striženého revue, kabaretem a muzikálem i na jiných scénách: na berlínské Volksbühne, v Dortmundské opeře, ale i jinde v Německu – v Duisburgu a v Hagenu – najednou pojímají operetu úplně nově. Snad i *Ples v hotelu Savoy* ve Státní opeře v Praze (jedná se o operetu maďarsko-židovského skladatele Paula Abrahama z roku 1932) se inspiroval představením uvedeným Kos-

Z představení Händelova Saula, divadelní festival v australském Adelaide, 2017.

kým. Ten ke své berlínské produkci operety řekl: „Asi musel přijít do Berlína Žid z Austrálie, aby tu obnovil pořádkou operetu.“

Bohatou paletu představení doplňují i komorní večery s minimálním obsazením, třeba v *Lonely House* s exilovými skladbami Kurta Weilla zpívá šansonierka Katharine Mehrlingová a na klavír ji doprovází sám mistr.

Jeho inscenace ale nemají jen výstřední, ale i klidnou či tesknou polohu. Na YouTube lze nalézt řadu Koského hovorů o opeře, operetě, o muzikálu, například o *Šumaři na střeše*. *Šumaře* inscenoval roku 2017 v Komische Oper a byla to převratná inscenace klasického, leč přece jen „starého kusu“. Roku 2022 ho připravil pro Lyric Opera v Chicagu a jeho vyznění bylo kvůli válce na Ukrajině ještě silnější: Kosky nechal na scénu umístit hromady starého nábytku, jimiž neustále procházejí lidé na útěku, běženci v nábytku i bydlí. „Pro představu štetlu jsem chtěl vyvolat pocit stísněnosti a současně nestálosti, přechodnosti, lidé musejí neustále odcházet, nejsou tu dveře ani zdi, je to jiný *Šumař* než na Broadwayi nebo ve filmu. Žijeme v době největší uprchlické krize v dějinách, a co bývala hlavně židovská zkušenost – exil, exodus, hledání domova – se stává univerzálním problémem.“

VĚRA TRNKOVÁ

PREDSTAVENSTVO MÁ SLUŽIŤ OBCI

Rozhovor s Pavlom Millerom, novým predsedom ŽNO Bratislava

Dňa 27. marca 2023 sa novým predsedom ŽNO Bratislava stal dovtedajší podpredseda obce Mgr. Pavol Miller, MBA. Zvolený bol počas mimoriadneho zasadnutia predstavenstva ŽNO, na ktorom vtedajší predseda MUDr. Tomáš Stern rezignoval zo svojej funkcie. V súvislosti s tým stratil aj post v prezídiu ÚZ ŽNO (predseda ŽNO Bratislava je ex offio členom prezídiu ÚZ ŽNO). Funkcie sa vzdal aj podpredseda ŽNO Peter Štastný.

Zmeny vo vedení obce a s tým spojené udalosti predstavujú pre bratislavskú židovskú obec háklivú tému. O dôvodoch rezignácie predsedu sa vedú mnohé diskusie. Prvú „oficiálnu“ informáciu rozšírenú mailom podpísala tajomníčka obce. Oznamuje v nej písomnú rezignáciu oboch funkcionárov ku dňu 29. marca 2023 a vyslovuje im v mene predstavenstva obce poďakovanie za odvedenú prácu. Zároveň informuje, že predstavenstvo zvolilo Pavla Millera za nového predsedu. Spomenutý list je písaný veľmi diplomatickým jazykom.

Odlíšny dojem vyvoláva iná informácia, menej diplomatická a viac šokujúca obsahom – dopis patriaci do úradnej korešpondencie ÚZ ŽNO a podpísaný jeho podpredsedom (adresovaný na predsedov židovských obcí združených do ÚZ ŽNO). Tento dopis obsahuje závažné výhrady a doložené podozrenia z defraudácie. S uvedenými výhradami a podozreniami korelujú aj slová predstaviteľov ŽNO Bratislava o prebiehajúcom hĺbkovom audite finančných tokov za niekoľko rokov do minulosti. Výsledky auditu by mali byť známe do jesene a budú predstavené na valnom zhromaždení členov bratislavskej ŽNO.

Zmena na poste predsedu bratislavskej ŽNO bola impulzom k uskutočneniu rozhovoru s novým predsedom Pavlom Millerom.

Pán Miller, ste novým predsedom ŽNO Bratislava. Môžete sa čitateľom *Rch* predstaviť, odkiaľ ste, ako ste vyrastali a ako ste sa dostali do predstavenstva obce?

Pochádzam z Trenčína, mám 46 rokov, som ženatý, mám 14ročnú dcéru Sarai a 12ročného syna Nathana. Ale môj príbeh by som začal rozprávaním o starej mame z matkovej strany. Volala sa Rosa

Miller, narodila sa roku 1923 a žila na Podkarpatskej Rusi (blízko Mukačeva) v typickej židovskej rodine. Doma hovorili maďarsky a jidiš. Holokaust ich naplno zasiahol. V roku 1944, keď mala 21 rokov, bola deportovaná do Auschwitzu. Podarilo sa jej prežiť a pri návrate na jar 1945 sa v Bratislave zoznámila so starým otcom Pavlom Záhumenským.

Pavol Miller. Foto archiv.

Starý otec bol seladon, vojak, bývalý legionár francúzskej cudzineckej légie. Dali sa dohromady, odcestovali do Mukačeva, kde sa zosobášili. Stará mama sa doma stretla len s jediným bratom, ktorý rovnako ako ona prežil holokaust. Novomanželia nechceli zostať na území, ktoré sa stalo súčasťou ZSSR, vrátili sa do ČSR a usadili sa v Sudetoch. Tam sa im narodila moja teta Eva (1948). Dedo bol silný antikomunista a po februári 1948 emigroval. Vrátil sa pro svoju manželku až roku 1950, vtedy už žila v Trenčíne, a rok po jeho návrate sa narodila moja mama (1950). Dedovi však hrozilo väzenie, vyhol sa mu opätovnou emigráciou a babke sa ozval až roku 1995.

Dobre počujem?!

Áno. Ozval sa zo zámoria, bol dobre zabezpečený, mal kanadskú aj americkú penziu a žil osamelo a chcel sa vrátiť na Slovensko. Moja mama s babkou išli za ním a priviezli ho do Trenčína, kde žil až do konca života. Ja som vyrastal s babkou, mamou a s bratom Martinom, ktorý je o šesť rokov starší. O svojom židovstve sme nič nevedeli, mama aj babka to pred nami tajili, dozvedeli sme

sa to až po revolúcii v roku 1991. To som mal 14 rokov, oslovilo ma to, ale nič som o židovstve nevedel.

Zmenilo sa to až roku 1995 po mojom odchode na stredoškolské štúdiá do USA. Dostal som sa do mesta Wichita v Kansase, do rodiny, ktorá sa hlásila k bahajskej viere. Boli ku mne veľmi ústretoví a tolerantní, na moju prosbu ma každý piatok vozili do susedného mesta k miestnemu konzervatívne rabínovi. Volal sa Ken Emert a bol to fantastický chlap. Spriatelili sme sa, naučil ma všetko o sviatkoch a židovských zvykoch, čítať Tóru v origináli a napokon ma priviedol k bar micva. Trvalo to rok. Prv, ako som odišiel, Emert získal kontakt na bratislavského rabína Barucha Myersa a napísal mu dopis o mne: „Posielam za tebou Pavla, vrátil som ho k židovstvu, prosím ťa, pomôž mu viesť život vo viere.“ Od návratu z Ameriky som chcel byť a som súčasťou komunity.

Skvelý príbeh. Ale urobme skok a skúste povedať, ako ste sa dostali do predstavenstva obce a nedávno na predsednícky post.

Profesne som sa zaoberal médiami, pracoval som pre rôzne televízie. Rozumel som tej problematike. Stýkal som sa s Tomášom Sternom a oslovil som ho s nápadom urobiť televíziu pre komunitu – TV Tachles. Vznikalo to asi pred tromi rokmi, v časoch covidu. Tachles je internetová platforma, kde sú stovky videozáznamov. Máme aj vlastné kamery, ľudí, strihačov, zázemie a hlavne kontakty. Budovali sme to ako spoločnú československú televíziu, ale na Slovensku máme silnejšie pozície. V Českej republike nemáme „lokála“ pracujúceho na plný úväzok pre nás, máme spoluprácu s Martinom Šmokom, odvádzal výbornú robotu. Vybudovali sme aj religióznu časť, máme záznamy Barucha Myersa, Míšu Kapustina, Karola Sidona. To bola moja cesta do predstavenstva obce, fungoval som na poste podpredsedu, mal som na starosti ekonomiku a rozvoj obce.

Skúste sa vyjadriť k citlivej téme – rezignácii predsedu Tomáša Sterna. Mail z obce, ktorý oznamoval túto skutočnosť, bol napísaný jazykom až príliš diplomatickým, veľa nepovedal. (Chvíľka mlčania.) Pokúsím sa odpovedať a chcem byť pragmatický. Bratislavská obec prešla spolu s Tomášom kus cesty. Vytvoril mnoho dobrých vecí a za

to mu ja osobne ďakujem. Tomáš výrazne prispel k tomu, aby tá obec fungovala. Po šiestich rokoch vo funkcii sa však potenciál Tomáša Sterna vyčerpal. Ak pracujete na židovskej obci, je dôležité, aby ste zapojili do spolupráce ľudí, aby ste sa radili, komunikovali. Ale po šiestich rokoch sa vyčerpana aj táto schopnosť komunikovať a Tomáš Stern ostal sám. Ak sa toto stane, sú rôzne možnosti riešenia. Predstavenstvo obce sa rozhodlo, že ďalej pôjdeme bez neho. Teraz je dôležité, že máme pred sebou ešte dva roky do volieb, musíme stabilizovať obec, potom o ďalšom smerovaní rozhodnú voľby a noví ľudia, ktorí budú zvolení. Pre mňa je podstatné pracovať s predstavenstvom, plánovať činnosť, doviesť obec do ďalších volieb tak, aby boli spokojní všetci, aby bola pohoda. Ja sa chcem sústrediť na prácu, nechcem rozoberať Tomáša Sterna ani jeho činnosť.

Čiže takýmto spôsobom by ste komentovali túto, trošku neočakávanú udalosť, ktorou je zmena v predstavenstve obce.

Ľudia dostávajú rôzne informácie, ja to nechcem komentovať. Žiada sa mi povedať azda jediné – bude nám v predstavenstve ešte hodnú chvíľu trvať vyčistiť a sprehľadniť finančné toky, pevne stabilizovať obecné financovanie, urovnať spory, uklidniť medzilidské napätia a začať riadiť obec nie ako súkromnú firmu, ale výhradne ako inštitúciu, ktorá má svoju vážnosť, procesy a potreby. Pozrite, ja sa chcem sústrediť len na prácu. Nikam to nebude viesť, aby som rozoberal Tomáša Sterna, aby som rozoberal meno Stern, jeho postupy, jeho vzťahy, to mi neprináleží. Urobíme však určite konečnú detailnú správu z auditu a na členskej schôdzke predložíme všetkým, čo sme urobili a čo plánujeme robiť ďalej. Zodpovedám sa jedine členom, to je pre mňa najpodstatnejšie.

Pri voľbách ešte v roku 2017 kandidovali do predstavenstva obce viacerí relatívne mladí ľudia, združení na platforme Komunita 21. Postupne odchádzali z predstavenstva. Nechcete to zmeniť?

Chcem týchto ľudí vrátiť do obce. Členovia obce prestali chodiť „domov“. Naďalej sa stretávajú, ale mimo obce. Mal som už na túto tému mnoho rozhovorov. Musíme všetkých osloviť, máme tu aj

veľké zastúpenie Izraelčanov, židovských rodín z Ukrajiny, Ruska, Bieloruska, ktorých chceme integrovať ešte viac. Môj názor je, že predstavenstvo obce má byť neviditeľné, má slúžiť obci, má tvrdo pracovať. Nie ja jediný ako kráľovič-predseda, ale spoločne, ako vedenie obce, ktoré dostalo dôveru, že bude obec spravovať najlepšie, ako vie. Musíme pracovať na vnútornom oživení obce, sebaaprezentácia nám nikdy nepomohla. Jednou z prvých vecí, ktoré pripravujeme s celým predstavenstvom, je otvorený workshop, kde bude prizvaná „rada starších“, ktorá sa bude skladať zo skúsených bratov a sestier, ktorí majú v obci meno a majú čo k danej téme povedať. Budem sa ich pýtať: Ako ďalej? Verím, že dostanem mnoho dobrých rád, ako viesť obec ďalej.

Budete denne chodiť na obec, bude to možné?

Vzhľadom k môjmu pracovnému vyťaženiu to nebude úplne možné, ale pani tajomníčka Valášková dobre pozná situáciu na obci a dennú operatívu zvláda bravúrne už dlhé roky. Režim máme taký, že si denne voláme. Vždy v pondelok sa stretáme na dve tri hodiny a budeme riešiť problémy obce aj pracovného tímu. Máme v tíme dve vynikajúce osobnosti. Jedna je pani Katarína Vargová, v rámci obce bude finančným kontrolórom. Roky pracovala v Tatra banke ako audítor. Druhá je Katka Štefániková, ktorá robí účtovníctvo spolu s Valikou Lörinczy. A samozrejme ďalší, na ktorých nemožno zabudnúť, Vanda Ujhazyová ako vedúca sociálneho oddelenia, Erik Berger s jeho tímom, ktorí nás chránia, a celá správa obce s Ladislavom Schraggem.

Na obci prebieha interný audit, potrvá to, odhadujem, do leta. Pani Vargová bude tá, cez ktorú pôjdu všetky finančné toky, všetky objednávky, faktúry, vyúčtovania, aby súhlasili vydané peniaze z grantov, z fondov, aby všetko sedelo a súhlasilo s rozpočtom. Aby sa nikto, ani ja, ani predstavenstvo, nemohol dotýkať peňazí, pretože to nie sú moje peniaze, ale peniaze obce.

Chcete naznačiť, že je to vylepšenie oproti minulosti?

Určite áno, je to vylepšenie oproti minulosti. Finančné toky budú tak transparentné, že ani Národná banka nie je viac transparentná. Na tom si zakladám.

JARO FRANEK

IZRAEL UŽ NENÍ JAKO Z PLAKÁTU

(pokračovanie rozhovoru ze strany 7)

Prostě to není stát Franzů Kafků nebo Arnoštů Lustigů, je to stát, který z hlediska kulturního a genetického je založen zčásti na lidech, kteří nejsou Arnošty Lustigy, a i jejich potomci v tom tavicím kotli přejímají vzorce orientální.

Také popisujete sociální strukturu voličů Likudu: mladší ortodoxní a orientální Židé.

Mladá generace skutečně stojí více na pravo, při kampani zaznívala parafráze staré písně o Davidovi, králi Izraele „David melech Jisrael“, která místo Davida opěvovala Netanjahua, tedy „Bibi melech Jisrael“. A ano, mezi voliči pravice a konkrétně fanoušky Netanjahua je hodně lidí s orientálními kořeny, pro něž hlasovat pro pravici znamená vyjádřit protest proti privilegovaným zámožným evropským liberálům, jakési „tel-avivské kavárně“.

Svou knihu jste nazval *Moje roky v Izraeli*. Překvapuje vás po těch letech ještě něco?

Já jsem cholerik a ještě mě neopustila tendence Izraelce vychovávat. Už v letadle, když letím z Tel Avivu do Prahy a někdo tam nepředstavitelně hlučí, občas k němu přikročím a řeknu mu: „Prosím vás, za chvíli budete ve střední Evropě, mohl byste už přestat křičet? Mohl byste vypnout PlayStation (nebo nějakou hru), která tady tak nahlas řve?“ Ještě jsem se nevzdal marných pokusů o to osvětou proměnit Izraelce k obrazu svému.

A na závěr: co byste přál oslavenci k narozeninám?

Izraeli nebo Izraelcům bych přál, aby se stále dokázali kreativně, leckdy klidně, leckdy nevrle hádat mezi sebou, ale aby ty hádky a to vzájemné poštekávání nepřerostlo nějakou rozumnou úroveň.

Nejsem člověk, který vyzývá nebo opěvuje věčný klid a porozumění mezi lidmi. Věřím spíše v to, že člověk je hříšné stvoření a má neustále tendenci ke konfliktům, ale nerad bych, aby ty konflikty eskalovaly. Rád bych, aby Izrael byl zemí, kde je vlastně radost, leckdy trošku potměšilou radostí, sledovat hádky, společenské i politické rozdíly, kulturní střety a podobně, ale nechtěl bych, aby mi u toho sledování bylo smutno.

ALICE MARXOVÁ

ČAS VLKOV

Kniha o živote v troskách tretej ríše

Priateľ, ktorý už viac než pol storočia žije v Hamburgu, ma upozornil na knihu, vďaka ktorej vraj konečne chápe Nemecko a Nemcov. Keď som doma s potešením zistil, že existuje aj slovenský preklad, nezaváhal som a neľutujem.

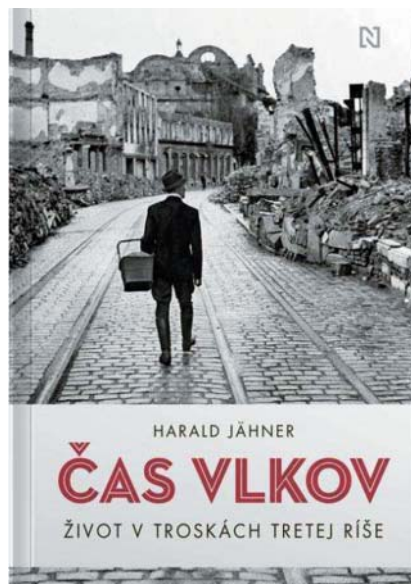
Ako informuje podtitul, Harald Jähner sa zameriava na „život v troskách tretej ríše“. Svoj text rozdelil do desiatich kapitol, z ktorých každá si všima iné aspekty života v rokoch 1945–1955, teda v období, známom ako „čas vlkov“. Vzhľadom na rozsah nemôžem všetkým kapitolám venovať zaslúženú pozornosť. Škoda, lebo každý príbeh predstavuje dôležitú časť mozaiky, bez ktorej nie je celkový obraz úplný.

ČAS VLKOV A HOLOKAUST

Zaujali ma hneď prvé vety Predslovu: „Tých približne 75 miliónov ľudí, ktorí sa v lete 1945 zhromaždili na území, čo zostalo z Nemecka, sa len ťažko dá nazvať spoločnosťou. Hovorilo sa o ‚čase nikoho‘, ‚čase vlkov‘, keď sa ‚človek stal človeku vlkom‘. Obraz, ktorý si krajina o sebe vytvárala, charakterizovala predstava, že každý sa staral len o seba alebo o svoju svorku, a to až do päťdesiatych rokov, keď sa už dávno mali všetci lepšie, ale stále sa tvrdohlavito utiekali k autoreferenčnému úkrytu vlastnej rodiny“ (s. 9). Dobové myslenie určite ovplyvnilo, že viac ako polovica ľudí „sa nenachádzala tam, kde patrila alebo kam sa chcela dostať“ (s. 10). Dôležitý je Jähnerov názor, že „holokaust zohrával v povedomí väčšiny Nemcov povojnového obdobia šokujúco malú úlohu. Mnohí si uvedomovali zločiny na východnom fronte a pripúšťali si istú základnú vinu za to, že vojna vôbec začala, ale vraždy miliónov nemeckých a európskych Židov v ich myslení a cítení nemali miesto“ (s. 11).

Pôvodne som uvažoval, že sa presunem rovno na koniec textu. Nie preto, že „medzičas“ nie je zaujímavý. Naopak, obsahuje toľko faktov a myšlienok, že priestor, ktorý *Rch* ponúka, nepostačuje. Rýchlo sa však ukázalo, že „skratka“ je nereálna. Nemohol by som spomenúť stručný text s ešte kratším názvom Prevýchova. Hovorí o troch známych spisovateľoch (Thomas Mann, Hans Habe, Alfred

Döblin), „ktorí z poverenia spojencov dostali na starosť nemeckého ducha“. Mali napomôcť, aby sa po rokoch nacizmu psychika a myslenie porazených Nemcov vrátili „do normálu“... Musel by som vynechať fascinujúcu kapitolu Rabovanie, delenie, obchodovanie na čiernom trhu – lekcie pre trhové hospodárstvo: „Ani milióny zavraždených Židov či zločiny Wehrmachtu nedokázali väčšinu Nemcov zbaviť pocitu, že poriadok a slušnosť sú najmä ich vlastnosti. Kolektívne vnímanie sotva mohlo byť pokrivenejšie: zatiaľ čo v zahraničí sa kolaps opäť vnímal ako prí-

ležitosť na resocializáciu Nemcov, tí sa až teraz začali báť, že sklznú do kriminality. Slová ‚národ páchatel'ov‘ dnes vyslovujeme veľmi ľahko, no Nemci sa začali považovať za páchatel'ov až po vojne – pretože kradli uhlie a zemiaky. To, že len v samom Nemecku orabovali a vyhnali z domovov pol milióna židovských občanov, z ktorých nakoniec 165 000 zavraždili, sa v žiadnej z úvah o príčinách úpadku právneho vedomia ani len nespomenulo. Myšlienka, že civilizlačný úpadok, ktorého sa obávali, nastal už dávno predtým, im bola v tej chvíli úplne cudzia“ (s. 174–175).

VYTESŇOVANIE

Spomenutá záverečná kapitola má názov Ako znie vytesňovanie. Už jej začiatok je veľavravný: „Rozprávania o Nemecku a svete sa vytrvalo vyhýbalo iba jednej téme: vyvraždeniu európskych Židov.

O holokauste v mohutnom prúde reči o vojnových beštiách a zlomenosti nepadlo ani slovo.“ Príčiny tohto postoja H. Jähner vysvetlil vo výbornom rozhovore, ktorý poskytol *Denniku N* (a vďaka nemu som mnohé pochopil): „Ďalší dôvod pre potlačenie, ktorý mi stále pripadá strašidelný, bola existencia detí. Keď stojíte pred úlohou vychovávať deti, vysvetlíť im rozdiel medzi dobrom a zlom a byť im morálnym kompasom, musíte sa tváriť tak, ako by ste si zachovali morálnu integritu. Musíte im byť vzorom, lebo inak by to nefungovalo. To znamená, že musíte sami pred sebou zaprieť, že ste morálnu integritu úplne stratili. Vychovávať deti a zároveň reflektovať svoju spoluprácu či aktívne zapojenie do vražedného režimu je titanská úloha. Táto generácia tento výkon nedosiahla.“

Jähner v kontexte zločinov nedávnej minulosti konštatuje: „Kolektívna dohoda väčšiny Nemcov, že sa budú počítať medzi Hitlerove obeť, predstavuje vo vzťahu k miliónom zavraždených neznesiteľnú drzosť. Z pohľadu vyššej historickej spravodlivosti je tento druh zbavovania viny – ako aj prevažne zhovievavý prístup k páchatel'om – poburujúci, ale zároveň išlo o prijateľný, pravdepodobne nevyhnutný predpoklad etablovania demokracie v západnom Nemecku, pretože vytvoril mentálny predpoklad pre nový začiatok. Presvedčenie, že sa stali Hitlerovými obeťami, bolo predpokladom, aby sa Nemci zbavili lojalít voči porazenému režimu bez pocitov nečestnosti, zbabelosti a oportunitizmu. (...) Štatút obeť, ktorý si Nemci takým výrečným spôsobom navzájom prisudzovali – proces, známy v spoločenských vedách ako *self-victimization* –, zbavil väčšinu Nemcov akéhokoľvek pociťovaného záväzku zaoberať sa nacistickými zločinnými spáchanými v ich mene“ (s. 304–305).

Verím, že aj týchto pár citátov dokáže presvedčiť, že *Čas vlkov* nie je jednoduchá kniha, pomôže však aspoň trochu lepšie „pochopiť nepochopiteľné“. Okrem zaujímavého obsahu čitateľský zážitok zvyšuje kvalitný preklad. Miloslav Szabó totiž nielen perfektne ovláda nemecký aj slovenský jazyk, ale ako historik a špecialista na dané obdobie v plnom rozsahu dokáže pochopiť a sprostredkovať, „čo chcel autor povedať“.

PETER SALNER

Harald Jähner: *Čas vlkov. Život v troskách tretej ríše*. N Press 2022, 335 strán textu.

SBOHEM, MARIANNE

O knize Jeana Malaquaise *Deník běžence*

Od konce 19. století až po třicátá léta století dvacátého je Francie a v ní zejména Paříž místem, kam se vydávali lidé ze všech koutů Evropy, aby se v centru tehdejšího intelektuálního a uměleckého světa prosadili jako spisovatelé, malíři, sochaři a básníci. Nermalou část tohoto dlouhodobého proudu tvořili Židé ze střední a východní Evropy, kteří tu načas získali nový domov a někteří z nich i světovou proslulost. Mezi takové patří třeba Marc Chagall, Jules Pascin, Chaim Soutine a řada dalších, dnes už méně známých umělců. Nejednalo se ale vždy jen o malíře a sochaře, kteří to ovšem se svým univerzálním výtvarným jazykem měli v tomto ohledu snazší – našli se i spisovatelé, kteří si osvojili francouzštinu natolik, že v ní psali své knihy a jsou považováni za autory francouzské. Jako příklad ze současnosti může posloužit třeba Milan Kundera.

Mezi ty, kdo se takto ve třicátých letech 20. století dokázali prosadit, patří i Jean Malaquais, vlastním jménem Wladimir Jan Pavel Malacki, narozený v židovské rodině ve Varšavě v roce 1908. V sedmnácti letech opustil Polsko, navštívil Rumunsko, Turecko a Egypt a po nějaké době skončil v Paříži – svůj pseudonym si vybral podle nábreží Quai Malaquais na levém břehu Seiny. Spisovatel André Gide, s nímž se seznámil, rozpoznal jeho literární talent a přesvědčil ho, že může a dokáže francouzsky psát. Malaquaisův román *Javánci*, jehož jazyk tehdejší recenzenti srovnávali s Rabelaišem a Célinem, vyšel potom roku 1939 v nakladatelství Denoël (česky nakl. Mot, 2012) a v témže roce získal prestižní Renaudotovu cenu.

PODIVNÁ VÁLKA

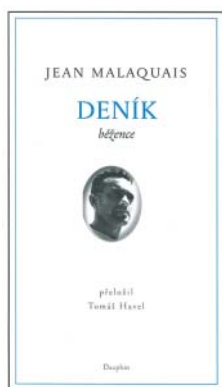
Jenomže brzy nato vypukla druhá světová válka. Francouzská armáda byla rychle poražena, v červnu 1940 Francie kapitulovala, byla německými vojsky obsazena a posléze rozdělena. Na okupovanou část pod přímou německou správou a tzn. svobodnou zónu, spravovanou vládou ve Vichy s maršálem Pétainem v čele. Malaquaisovi, který bojoval ve francouzské

armádě, se podařilo z německého zajetí uprchnout a vrátit se do Paříže. Odtud se dostal do „svobodné zóny“, kde získal falešné dokumenty a kde se svou družkou Galou hledal možnost vycestovat z Evropy a zachránit si tak život. Toto téměř dva roky trvající období zachytil v deníku, jenž na konci loňského roku pod názvem *Deník běžence* (Journal du méteque) vydalo nakladatelství Dauphin.

Knihy je volně pokračování *Válečného deníku*, publikovaného v exilovém nakladatelství v USA v roce 1943 (ve Francii až roce 1997, česky Dauphin 2021) a označovaného jako „drsné a syrové svědectví o podivné válce mezi Německem a Francií, zbavené všech iluzí o hrdinství“. V *Deníku běžence* se s nějakými iluzemi

rovněž nesetkáme, ale jedná se tady, na pozadí každodenní mizerie lidské i materiální, především o bilancování vztahu k zemi, která bývala pro střední a východní Evropu symbolem naděje a budoucnosti.

Poražená Francie (vzpomeňme jen na druhou republiku a následující Protektorát Čecha a Morava) byla zemí, kde vedle pomalu se formujícího domácího a zahraničního odboje se rychle a intenzivně šířila kolaborace, zaváděla se diskriminační protizidovská a proticizinecká opatření, a to nejen v okupované části země. Přesto však poskytovala „svobodná zóna“, alespoň do doby, než do ní v listopadu 1942 vstoupila německá vojska, rasově a politicky pronásledovaným osobám přece jenom jistou nadějí na přežití. Konzuláty USA a mnoha středo- a jihoamerických států obléhaly doslova zástupy běženců, Francouzů i těch, kteří se do Francie uchýlili před krátkým časem na útěku před Hitlerem. Jiní se snažili španělskou hranici přejít ilegálně a dostat se do Portugalska a odtud dále.

Jean Malaquais. Foto archiv.

Malaquaisův *Deník běžence* zachycuje mnohé z toho, co se v letech 1940–1942 na jihu Francie odehrálo. Všimá si a komentuje postoj spisovatelů i politiků, toho, jak někteří projevují pochopení a pomáhají potřebným bez ohledu na jejich původ a politické vyznání. Malaquais sám byl velmi levicové orientace, ale současně nesdílel iluze francouzských komunistů o Sovětském svazu a jeho zřízení. Jasnozřivě si už tehdy uvědomoval, že Hitler a Stalin jsou pouze dvě strany jedné mince. Cenné je jeho svědectví o velkém francouzském spisovateli Jeanu Gionovi, který byl po válce obviněn z kolaborace a antisemitismu a dán na černou vydavatelskou listinu. Stačí uvést jen stručný záznam z 23. května 1942: „Jean Giono ubytoval v Manosque Lou Strausovou-Ernstovou (německá novinářka a historička židovského původu). Je to správný chlap.“ V Manosque v Provence našel Malaquais díky Gionovi dlouhodobé útočiště. Pátého ledna téhož roku si tam do deníku zapsal: „Vlastenectví je posledním útočištěm darebáka“ (Samuel Johnson).

NEVÍM. VÍM

Malaquais se nakonec se i se svou družkou Galy zachránil, všechno necelý měsíc před tím, než do jižní Francie vtrhla německá armáda. Překročil španělskou hranici, odplul do Venezuely a odtud se přes Mexiko dostal do Spojených států, kde posléze získal občanství.

O Francii, a především francouzské svobodné zóně v letech 1940–1942 poskytuje *Deník běžence* hodně nelichotivé svědectví. Současně ale není nenáviselným pamfletem. O autorově vztahu k zemi, ve které hledal a našel své místo v životě i literatuře, dobře vypovídá poslední záznam v deníku, pořázený 8. října už na palubě lodi, směřující ze španělského

Cádizu k břehům Ameriky.

Na moři. Nevím. Ví. Nebýt Andrého Gida, tak už s Galy putujeme zúrodnit svým popelem vyorané brázdy třetí říše.

Sbohem, Marianne, má láska, má děvko.

jd

Jean Malaquais: *Deník běžence*. Přeložil a poznámkovým aparátem doplnil Tomáš Havel. Vydalo nakl. Dauphin v Podlesí a v Praze v roce 2022, 208 stran, měkká vazba. Dop. cena 298 Kč.

Z JODOVA DVORA

Fotografie Nachiho Weisse v kulturním centru ŽMP

V sále a na chodbě Odboru pro vzdělávání a kulturu Židovského muzea v Praze v Maiselově ulici 15 jsou do konce června k vidění snímky izraelského fotografa, básníka a hudebníka Nachiho Weisse, který v současné době žije v České republice.

Fotograf sledoval přes dva roky komunitu mladých lidí, kteří se rozhodli opustit své domovské ultraortodoxní společenství s jeho přísnými pravidly a žít po svém. Zpracovává tak téma, které se v poslední době těší značné pozornosti ve filmu i literatuře. Zmírněme německou minisérii *Neortodoxní* či nedávno vydanou knihu Shulema Deena *Kdo odejde, už se nevrací*. Pocity „uprchlíků“, z nichž mnozí odjíždějí z newyorského Brooklynu či Izraele do Německa, dokumentuje i snímek o drážďanské komunitě rabína Weingartena, jež lze zhlédnout na YouTube.

Weissovy černobílé promyšleně komponované snímky zachycují muže a ženy při těch nejvdědnějších činnostech, které by v jiném kontextu asi nijak poutavé nebyly. Prává pointa snímků spočívá ve

Weiss fotografoval v Jeruzalémě, v místě zvaném Jodův dvůr (oficiálně komunitní centrum Menora), které funguje jako základna pro stovky mladých, kteří odcházejí z domova a začínají nový život. Když opustí svou komunitu, v mnoha případech to může znamenat i definitivní rozhodnutí s těmi nejbližšími, rodiči, sourozenci, kteří neunesou „zradu“, a ten, kdo odejde, jako by zemřel, ačkoli žije nedaleko nich.

Joel Klopper se učí truhlářit...

zemědělci a řemeslníky. Společat už mohou jen sami na sebe a na své přátele. Zatím si splnili tu snazší část přání: zbavili se formálního oblečení, oblékli si džínsy, dívky mají náušnice, rozpuštěné vlasy, chlapci odhodili jarmulky či štrajmly a oholili se, žijí v napohled optimistickém a přátelském společenství, kdy vše, co dělají, má ještě nádech radosti z požívání dřív

... a hudebník Zevi Šor učí zájemce hrát na kytaru.

... a hudebník Zevi Šor učí zájemce hrát na kytaru.

srovnání dvou světů, tedy toho, odkud odešli, a toho, v němž se ocitli. Ti, kdo Weissovy fotografie vidí, si zřejmě takové srovnání dovedou představit.

ve zakázaného ovoce. Jak v novém životě uspějí, už je jen na nich; možná je fotograf znovu zachytí po několika letech...

(am)

SALOME V BRNĚ

Přelomová opera v režii Davida Radoka

Na červen připravuje Janáčkova opera brněnského Národního divadla premiéru opery *Salome*. Hudbu k ní složil Richard Strauss, libreto napsal Oscar Wilde. Jedná se o dílo v dějinách opery zlomové: *Salome* provázela od jejího prvního uvedení na sklonku roku 1905 pověst skandálního kusu: disonantní biblická podívaná založená na dramatu britského umělce, souzeného za homosexualitu. Poprvé se hrála v Drážďanech, do Vídně ji císařští cenzori nepustili, a tak se další uvedení uskutečnilo 16. května 1906 ve Štýrském Hradci. Přijeli na něj velikáni tehdejšího hudebního světa – kromě samotného autora (který ji sám dirigoval) tu byl Gustav Mahler, Giacomo Puccini či Arnold Schoenberg. Dostavila se i vdova po Johannu Straussovi ml., autoru *Na krásném modrém Dunaji*. Nový opus se od atmosféry známého valčíku nemohl více lišit: expresivní dílo, předvádějící hudbou i slovy zvrhlost a krutost. „Nic tak démonického a uměleckého jeviště německé opery ještě nezažilo,“ napsal s obdivem kritik Ernst Décsey. A nadšeně (a pro mnohé znalce překvapivě) ji přijalo i publikum v řadě dalších německých měst. Triumf byl tak dokonalý, že si Strauss mohl dovolit vysmát se i kritice samotného císaře Viléma II. Ten údajně řekl: „Mrzí mě, že Strauss složil *Salome*. Obvykle se mi moc líbí, ale tohle mu způsobí spoustu škody.“ Strauss tento výrok opakoval a spokojeně dodal: „Díky téhle škodě jsem si mohl dovolit postavit si vilu v Garmischi!“

Salome znamenala v dějinách opery přelom, byl to úder, jímž se ukončila éra romantických oper, a krutý a vyšínutý svět, jež zobrazuje, jako by byl předobrazem hrůz celého 20. století.

Jako záruka originální a promyšlené interpretace postać jméno režiséra brněnské inscenace. Je jím David Radok. Ten již pro Janáčkovu operu moravské metropole vytvořil několik pozoruhodných představení (naposledy to byl Brittenův *Peter Grimes*, jenž se stal Inscenací roku 2021). Přizval výsostné umělce: part Heroda zpívá Jaroslav Březina, Herodias Eva Urbanová, Salome Linda Ballová a proroka Jochanaana německý barytonista Birger Radde. *Salome* se v ND Brno hraje letos jen čtyřikrát: v červnu (17., 21. a 25.) a poté 27. října.

(am, citováno z knihy Alexe Rosse *The Rest Is Noise*.)

IZRAEL: Společný jmenovatel

Už od ledna se Izrael zmitá v barikádovém stavu rozdělené společnosti. Jedna část, řekněme starší a tradičnější, stojí za premiérem Benjaminem Netanjahuem a jeho vládou včetně sporné justiční reformy. (Ta má snížit ohromnou nezávislou moc soudců ve prospěch politického rozhodování, zejména parlamentu.) Druhá část, řekněme mladší a globalizovanější, je proti němu. A to tak ostře, že o sobotách večer se náměstí a ulice plní tisíci demonstrantů.

Hýbe se to k nějakému řešení? Moc ne. V Knesetu má sice Bibi většinu 64 hlasů ze 120, takže by reformu mohl protlačit. Ale takto zásadní věc – někteří ji považují spíše za změnu režimu než reformu – se má opírat o větší konsensus než o nevelkou většinu v parlamentu. Proto premiér reformu sice neodvolal, ale její prosazování pozastavil. Prý do té doby, než se podaří dojít k nějakému kompromisu, který by společenský var utlumil.

Z hlediska psaní o Izraeli je to spíše minus. Snadněji se píše o vyhraněných emocích, heslech, demonstracích než o pracném – z podstaty věci často záklisním – hledání kompromisu. Nebo lze udělat jakýsi úkrok stranou. Podívat se na to, co říkají a píší ti, kteří se soustředí spíše na téma společného jmenovatele. Na to, co Izrael i ve varu spojuje, než na pouliční názorové bitvy. A takové texty se objevují.

JAK PŘEKONAT KONFLIKT

Meir Ben Šabat není novinář, ale muž z bezpečnostní branže. V letech 2017–2021 působil jako poradce pro národní bezpečnost (izraelský Kissinger, řekl by někdo) a stál v čele Národní bezpečnostní rady. Patří tedy mezi „Bibiho lidi“ a jeho názorovou orientaci dokládá i to, že se rozhodl napsat na web *Israel Hayom*, který je považován za pro-bibiovský. Ale jeho článek s titulem „Zvládli jsme to za covidu, zvládneme to i teď“ míří mimo barikády. Nejde v něm o osud justiční reformy, ale o soudržnost Izraele jako státu a společnosti v situaci, kdy názorová bitva o justiční reformu vypustila z láhve džina a společnost straší výraz „občanská válka“.

Ben Šabat psal svůj text těsně před Pesachem a začíná tři roky starou vzpomínkou na nástup epidemie covidu. I tehdy bylo těsně před Pesachem, a přece vláda vydala velmi dramatické rozhodnutí – přikázala celostátní uzávěru a extrémní omezení pohybu a shromažďování lidí. Bylo to ve vyhraněné situaci: o nákaze nebylo moc známo, ještě méně bylo prostředků proti ní a vakcína se ani nezačala vyvíjet. Ben Šabat píše: „Ještě nikdy ve světě propojeném tolika informacemi lidstvo netrpělo tak velkou nejistotou.“

Foto Karel Cudlín

V Izraeli se předvečer Pesachu změnil v předvečer lockdownu. Dálnice byly prázdné, Západní zeď opuštěná, do Bnej Braku spěchali vojáci se zásobami pro lidi uzavřené v karanténě. Jinak nikde ani živáčka. Co z toho plyne pro dnešek? I tehdy na to někteří reagovali s pochopením a jiní s nevolí. Covid přinesl do společnosti konflikt. Ale přinesl ho do společnosti takové, která se historicky naučila konflikty překonávat. Takto se podařilo překonat i ten covidový. Teď se kvůli justiční reformě po letech objevil strašák občanské války. Ale Ben Šabat věří, že Izrael tento spor překoná tak jako covid.

Že to platilo pro Pesach, ke kterému byl článek psán, je zřejmé. Ale zda to bude platit pro celý spor o justiční reformu, toť otázka.

PROČ JEN DVĚ DĚTI?

Širší společný jmenovatel se možná skrývá v tématu, o němž píše Danielle Kubesová na webu kanadského listu *The National Post*. Ten publikuje cyklus textů k 75. výročí Státu Izrael a tento se zabývá demografickým vývojem židovského státu, přírůstkem obyvatel a hlavně porodností. Toto je nejenom společný jmenovatel, ale i ukazatel, v němž se Izrael výrazně vymyká ostatním vyspělým zemím světa.

Autorka připomíná, že když šla v Jeruzalémě po Jaffské ulici, pěší zóně, i tam se jen obtížně navzájem vyhýbali lidé s kočárky. Tolik jich tam je. A i když ten poznatek čerpala o Pesachu, kdy jsou ulice plné nadstandardně, tak platí obecně. V Izraeli je prostě o hodně více dětí než jinde. Dokládají to čísla. Izrael má s náskokem nejvyšší míru úhrnné plodnosti (fertility, počtu dětí na jednu ženu) v celé skupině OECD, což je 38 nejrozvinutějších států.

Úhrnná plodnost v Izraeli dosahuje 2,9 dítěte na jednu ženu (podle údajů OSN je to 3,0 za rok 2022), přičemž je jedinou zemí OECD, kde tato míra překračuje prostou reprodukci obyvatel (2,1 dítěte na ženu). Čím to je? Je to trochu demografická hádanka, ale jako společný jmenovatel to funguje.

Už dávno neplatí, že k vysoké porodnosti v Izraeli přispívaly jen ženy Arabů (9 dětí na ženu v roce 1960) či ultraortodoxních Židů (6,6). Teď úhrnná plodnost v těchto komunitách klesá a nositelem výjimečnosti Izraele je hlavně společenství většinových Židů – věřících (4 děti na ženu) i sekulárních (2 děti na ženu). Tento trend se vymyká vyspělým oblastem v Evropě, Severní Americe i Asii, ale jasné vysvětlení nemá.

Danielle Kubesová vidí příčinu v kulturní atmosféře. Rodina je v Izraeli středobodem života a manželství i děti nejvyšší civilizační hodnotou. Je-li prý žena nad 26 let „single“, společensky se to pokládá za smůlu. Cítuje Sigal Gooldinovou, socioložku z Hebrejské univerzity: „Od každého se tu očekává, že bude mít děti. Když se vás zeptají, kolik jich máte, a řeknete, že jedno, tak zareagují: proč jen jedno? Když řeknete, že dvě, následuje: proč jen dvě?“

ZBYNĚK PETRÁČEK

PŘEVÁŽNĚ NA MORAVĚ ...a další události

Vybráno z českých médií/

Nová snaha o jasné vyvinění Leopolda Hilsnera ze 134 let staré vraždy v Polné na Jihlavsku probudila i zastánce opačného postoje. Ti na sociálních sítích avizují pouť k hrobu Anežky Hřůzové. Policie v místě o aktivitě ví, ujistila Právo její mluvčí Jana Kroutilová. Kauza, která se zapsala do historie jako největší projev antisemitismu na českém území, opět ožila letos v únoru, kdy advokát Lubomír Müller postoupil na státní zastupitelství v Jihlavě dosud nepublikované dokumenty, které dohledala ředitelka jihlavského okresního archivu Renata Pisková. Listiny z četnické stanice v Polné podle Müllera dokládají, že výpověď klíčovou pro

Thomas Keneally, foto archiv

odsouzení Hilsnera učinil člověk vedený zjištěnými důvody, a také zpochybňují alibi jednoho z možných pachatelů. (Právo, rubrika Jižní Morava – Vysočina, 4. 4.) ■ V pondělí 13. března 2023 navštívil Svitavy Thomas Keneally, slavný australský spisovatel a autor románu *Schindlerův seznam*, který se stal předlohou stejnojmenného filmu Stevena Spielberga ověněného sedmi Oscary. Doprovázela ho jeho manželka Judy a předseda správní rady Nadačního fondu Archa rodiny Löw-Beer a Oskara Schindlera Daniel Low-Beer. (Naše město, rubrika Svitavy a lidé, 4. 4.) ■ Od začátku března je v Muzeu Bílovec k vidění unikátní výstava *Zmizelí sousedé*. Jde o putovní výstavu Židovského muzea v Praze vytvořenou ze žákovských a studentských prací, jejichž těžištěm jsou příběhy osob židovského původu a výpovědi svědků a pamětníků holokaustu. Nechybí ani konkrétní příběhy bíloveckých občanů, které pod názvem *Židé a Bílovec* zpracoval bývalý kronikář města Zdeněk Kuchta. Pozornost je zaměřena také na bíloveckého rodáka barona Moritze Daublebského ze Sternecku, který podle zjištění Eduarda Valeše, kastelána bíloveckého zámku, obdržel titul Spravedlivý mezi národy, udělovaný za pomoc židovským spoluobčanům. (Opavský, Hlučínský, Bruntálský, Krnovský, Novoji-

čínský deník, 11. 4.) ■ Letos je to přesně 90 let od doby, kdy ve Svatoplukových kasárnách došlo k akci, které se říká židenický puč. Útok, který měl za cíl odstartovat národní převrat a svrhnout demokratický režim, skončil nezdarem. Český fašismus se přitom začal formovat už dříve. Od roku 1922 vznikala převážně na Moravě. Byl zaměřený proslovansky a současně silně protiněmecky. Vymezoval se také proti Židům, komunistům nebo proti tzv. židozdnářské kulturní, vědecké a politické elitě. V roce 1926 pak vznikla sloučením různých fašistických skupin Národní obec fašistická. (Židenický zpravodaj, 12. 4.) ■ Docela nenápadný,

ale zajímavý exponát získalo nedávno do svých sbírek Horácké muzeum. Jde o šáteček Hany Bradyové, jedné z nejznámějších dětských obětí holokaustu. Tragický příběh dívky z Nového Města na Moravě znají díky jejímu bratrovi Jiřímu, japonské badatelce Fumiko Išikové a kanadské spisovatelce Karen Levinové miliony lidí po celém světě. „Tento šáteček se k nám do muzea dostal od pana Jiřího Štourače, který jej zdědil po své mamince,“ popisuje Libor Denk, historik Horáckého muzea. Výtvarník Jiří Štourač znal dobře příběh Bradyových ze svého dětství. „Když se po válce vrátil pouze Jiří, dostala máma na památku právě tento Hanin šátek, který pečlivě celý život uchovávala,“ líčí Jiří Štourač. (5plus2, rubrika Třebíčsko a Žďársko, 14. 4.) ■ Pokrokáři v kulturní válce proti zastáncům tradičních hodnot jsou schopni vždy posunout laťku o něco výš. Dalším důkazem pro toto tvrzení přinesl americký velvyslanec v Maďarsku David Pressman, který se postaral o největší skandál posledních týdnů, když na první sederovou večeři svátku Pesach pozval předsedu poslance-

ckého klubu opoziční strany Jobbik Mártona Gyöngyösiho. Divné bylo už to, že Pressman kromě něj nepozval žádného jiného politika, ale pohoršení nejen v řadách velmi početné židovské komunity v Maďarsku způsobil tím, že většího antisemitu a nepřítele Státu Izrael než Gyöngyösiho v zemi nenajdeme. Gyöngyösi stojí v čele strany, která byla po dlouhá léta symbolem rasismu v Maďarsku a která vrátila do parlamentu otevřenou antisemitskou rétoriku. „Nazrál čas, abychom vytvořili seznam Židů, zvláště poslanců parlamentu a členů vlády, protože představují bezpečnostní riziko pro Maďarsko,“ prohlásil Gyöngyösi v roce 2012. Když v Budapešti zasedal Světový židovský kongres, účastníky vyzval, aby raději připomínali oběti sionismu a bolševismu, protože Židé prý hráli temnou roli v provozování komunistických režimů. (LN, 21. 4.) ■ Britská Labouristická strana ohlásila kroky vůči prominentní poslankyni Diane Abbottové poté, co prohlásila, že Židé čelí předsudkům, nikoli však rasismu, jaký zažívají černoši. Abbottová, která je sama tmavé pleti, se za svůj výrok následně omluvila. Poslankyně je blízkou spojkeny Jeremyho Corbyna, za jehož vedení strana tolerovala antisemitské projevy. (MF DNES, 24. 4.) ■ Zájmy Babišova Agrofertu jsou jasné. Zdraví českých spotřebitelů je pro Babiše na prvním místě. Proto pryč s moukou od Ukrajinců. Když nám to silně připomíná hnusné kampaně

Brno. Parkstrasse 22.

proti Židům z éry třetí říše, tak to není žádná náhoda. Komu vadí obilí z Ukrajiny, je jasné. Kolaborantům a Agrofertu. (Týdeník Forum, 27. 4.) ■ Zajímavý vycházkový či výletní cíl, který zájemce vtáhne do židovské minulosti, nabízí vila Löw-Beer v Brně. Její pracovníci připravili stálou expozici nazvanou *Židé na Moravě. Vila a její obyvatelé*. Návštěvníky seznamuje s historií židovského osídlení regionu a je členěná na různé části dle časových období. Nejstarší předmět v expozici vznikl ještě před husitskými válkami. Jde o židovský náhrobek z roku 1411 nalezený v Brně. Lidé si ho prohlédnou v části věnované období od počátečních zmínek do poloviny 18. století. (Brněnský deník, 27. 4.) **jd**

Kalendárium

Jedno stoleté výročí

V roce 1935, kdy se už nad Evropou stahovaly mraky a mizela dobrá nálada, odpověděl Karel Čapek v anketě na otázku „Co je pro vás Jaroslav Hašek?“ takto: „Milí přátelé, na školách nám říkali, že humor je koření. Dnes se mi zdá spíš, že humor není žádná přísada, nýbrž jisté základní vidění světa. Hašek měl humor. Hašek byl člověk, který viděl svět. Mnoho jiných o něm jen píše. Váš Karel Čapek.“

Anketu uspořádalo Burianovo Děčko, divadlo D36, na programu byla totiž dramatizace Haškova *Švejka*. Proč právě *Švejk*, to mělo své hlubší důvody. Mnohé nám naznačuje dobový plakát, kde nenacházíme oblíbenou figuru od Josefa Lady, ale fotografii herce s nasazenou vojenskou helmou. Je čemu se ještě smát, anebo už lidem běhá mráz po zádech v předtuše nové války?

Ta doba, kdy publikum Osvozeného divadla se bavilo bez zábran a smálo se z plných plic, je definitivně pryč. Praha tenkrát swingovala, stepovala, propěvovala si písničky Jaroslava Ježka, dvojice komiků V+W sršela vtípem a velké barevné plakáty Františka Zelenky optimisticky prosvěcovaly atmosféru města. Humor byl přirozeným projevem demokracie, o kterou první republika usilovala do poslední chvíle.

Do reprezentativní ankety Děčka přispěli tehdy například František Halas, Vítězslav Nezval, Vladislav Vančura, Karel Teige, V+W, dokonce i Zdeněk Nejedlý. Vančurovo hodnocení Haška nás ale poněkud zarazí, podle Vančury byl veselým vypravěčem „šprýmovných příběhů“, jeho „neliterární skutky“ oceňuje Vančura víc než literární projev. *Osudy dobrého vojáka Švejka* pak představují satiru a kritiku rakouské armády, o Švejkově lidskosti a protiválečném poselství románu se Vančura nezmiňuje. Karel Čapek pochopil Haška mnohem hlouběji, a překonal dokonce i horizont vlastní tvorby.

Karel Čapek byl sám autor pohotový a duchaplný, což k humoru ještě nestačí. Jsme Čapkovi za mnohé vděční, ale humor je ještě vyšší literární příčka, na kterou vystoupí málokdo. Stavět proti

sobě intelektuála Čapka a tuláka Haška nelze, každý je jiný a svůj. Hašek je svým způsobem výjimka, ani nevíme, co si vlastně myslí, víme ale, jak se chová. Švejk dělá ze sebe blba, aby nepodlehla blbosti mnohem větší. Hašek nám v románu vypráví zábavné hospodské historky na okraji takzvané velké historie, ale nechce nás jen bavit.

Je jisté, že humor má hluboké kořeny, čerpá sílu z kolektivních zdrojů. Švejk není postava, ale typ. Neznáme prvního vypravěče anekdoty, anekdota se nedá vymyslet, protože anekdotu může stvořit jen duch doby. V tomto smyslu byl Hašek nejen geniálním spisovatelem, ale také médiem autentické lidové fabulace a vy-

pravěčem. Držel se toho podstatného, co má šanci vytrvat a přežít. O kolektivním vědomí, podvědomí, o činnosti tohoto skrytého organismu, který produkuje humor jako projev spontánní radosti, ale i jako obrannou látku proti kolektivní neuróze a strachu, toho víme stále málo. Kdysi jsem odmítal tendenční klasifikaci Haškova románu jako kritiku doživající monarchie, vojenské šikany, mašinerie a zupáctví. Dnes pod vlivem událostí spatřuji v románu především silné dílo protestující proti válečné hysterii.

První sešitová vydání Haškova *Švejka* měla úspěch, *Švejk* se líbil a četli, doslova putoval z ruky do ruky. Vysoká kritika si se *Švejkem* nevěděla rady, raději mlčela, moralisté ho odmítali. Jenže Hašek měl to, co ostatním chybělo, skrývala se v něm netušená literární energie. Jedním z mála jasnozřivých kritiků byl Max Brod, který Haška dokonce srovnal se Cervantesem a Rabelaisem, a tím ho uvedl do světové literatury. Brod rozpoznal Haškovu uměleckou jedinečnost tak, jak ji předtím nalezl u Janáčka. Hašek byl nadmíru polichocen a vyjádřil se „nekorektně“ a po svém: „Doposavad jsem nic neznamenal. Ale teď, když to vzal do ruky žid, teď budete koukat.“

Od smrti Jaroslava Haška uplynulo v lednu 100 let, po první světové válce přišla další a války pokračují. Vtípnosti, špičkování a duchaplnosti bylo už dost, chybí nám ale humor, který právě teď naléhavě potřebujeme jako morální posilu a podporu. Humor se šíří zase jen humorem, těžko švejkovat, ale potřeba humoru trvá.

JOSEF KROUTVOR

ZA TOMÁŠEM PĚKNÝM

Osmého května letošního roku by se náš dlouholetý kolega, přítel i kamarád Tomáš Pěkný dožil osmdesátky. Od roku 1990 až do svého úmrtí v roce 2013, po dlouhých třiatdvaceti letech, redigoval Roš chodeš a připravoval k vydání řadu titulů pro nakladatelství Sefer. Často to nebyla jen obvyklá míra redaktorské práce, kterou do textových úprav vkládal. Někdy se jednalo i o jakousi formu spolupráce v tom smyslu, že autory inspiroval k zásahům a úpravám, které někdy podstatně ovlivnily výslednou podobu a kvalitu vydávaných knih.

Vedle toho byl Tomáš Pěkný autorem vlastních prozaických textů a také a zejména autorem sedmisetstránkové *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, obsáhlé rukověti o historii a kultuře židovských obyvatel českých zemí a o židovském fenoménu vůbec. Vůbec je s podivem, že za těch víc než třicet let, které od pádu totality uplynuly, je to prakticky jediná práce většího rozsahu, která se danému tématu věnuje v úplnosti a může dobře posloužit každému, kdo hledá o českých Židech a judaismu seriózní zdroj informací.

Na jeho památku bych tady rád ocitoval několik slov, které zazněly na Tomášově pohřbu a na kterých není co měnit:

Nikdy jsem nebyl svědkem toho, že by mluvil o potížích a problémech, které s životem, tak jak ho vedl a vést chtěl, nutně souvisely. Před pádem ohavného komunismu ani po něm. To ale neznamená, že by je nevnímal. Někde v pozadí byla vždy přítomná zkušenost malého chlapce, kterému odvezli matku do Terezína, otce do pracovního tábora a jeho samotného s bratrem ukryli v klášteře. A velice v popředí láska k matce, která Terezín přežila.

Dobře věděl, kdo je – a proto mimo jiné skoro čtvrt století pro židovský časopis a židovské nakladatelství pracoval a byl členem židovské obce pražské. Témata, kterým se věnoval, nebyla výhradně židovská, ale často tomu tak bylo. Myslím, že ne proto, že by si je systematicky vybíral a takzvaně se specializoval. Ta témata si ho nenápadně, ale s jistotou vyhledávala sama. A stejně tak si ho vyhledala i redakce *Roš chodeš*, Sefer a koneckonců i pražská obec.

jd

Nisim Ben Ja'akov ibn Šáhín

Daniel Boušek

KNiha ÚLEVY

PO VEŠKERÝCH TRÁPENÍCH

■ *Kniha úlevy* je v kontextu židovské středověké literatury jedinečným dílem. Jde o první ucelenou sbírku vyprávění v židovské středověké literatuře vůbec a zároveň o první sbírku, u níž známe jméno autora a čas sepsání: v polovině 11. století ji napsal rav Nisim ben Ja'akov ibn Šáhín, jeden z největších učenců tzv. gaonského období a představený kajruvánské židovské komunity. Podnětem k jejímu sepsání byla žádost, s níž se na rava Nisima obrátil jeho příbuzný, aby mu příběhy „našich nejlepších a nejvznešenějších učenců Talmudu blahé paměti“ o Boží spravedlnosti dodal víru a poskytl útěchu v žalu ze smrti jeho syna. Výsledkem byla judeoarabská sbírka vyprávění, majících za cíl utěšit a poučit ve věcech náboženského práva a víry, zvláště pak v otázkách odměny a odplaty ve světě příštím.

Vydalo nakladatelství Academia v Praze roku 2023. Z judeo-arabštiny přeložil Daniel Boušek. 212 stran, dop. cena 355 (v e-shopu nakl. 284 Kč).

Joshua Teplitsky

KNÍŽE KNIH

■ David Oppenheim (1664–1736), vrchní pražský rabín na počátku 18. století, vybudoval jedinečnou sbírku židovských knih a rukopisů, které se všechny dochovaly a jsou uloženy v Bodleian Library v Oxfordu. Jeho pozoruhodná sbírka svědčí o nesčetných konexích židů přes hranice států a o kontaktech mezi židy a křesťany. Tato knihovna sloužila rabínským učencům i představitelům židovských obcí, seznamovala nové čtenáře se starými knihami a fungovala jako jedinečný zdroj osobní autority, díky níž si Oppenheim získal slávu v židovské společnosti i mimo ni. Na základě pečlivé rekonstrukce archivu otevírá publikace *Kniže knih* s podtitulem *Jak jeden sběratel vybudoval nejtrvalejší a nejpozoruhodnější židovskou knihovnu v dějinách* okno do společenského života knih v rané novověké Evropě.

Vydalo nakl. Academia v Praze roku 2023. Z angličtiny přeložil Jiří Kasl. 344 stran, dop. cena 590 (v e-shopu nakladatelství 472 Kč).

Josef Lederer

DÍLO

■ Svazek představuje v úplnosti básnické a v širokém výběru satirické, překladatelské, esejistické a publicistické dílo významného českého básníka 20. století a literárního historika-anglisty Josefa Lederera

KNIHY VÝSTAVY

UDÁLOSTI

(1917 v Praze – 1985 v Delftu), přítele Jiřího Orteny, Pavla Tigrida či Josefa Schwarze-Červinky, který žil od roku 1939 v Londýně. Kniha obsahuje všechny Ledererovy básně, výbor z jeho satirických veršů a básnických překladů, odborné studie o anglické literatuře, výbor z rozhlasové a časopisecké publicistiky, deníky a dopisy. Součástí svazku jsou též texty o Josefu Ledererovi, doslov Josefa Hrdličky, životopisný přehled, úplná Ledererova bibliografie, jmenný rejstřík, zevrubná ediční poznámka a fotografie. Svazek edičně připravili Barbora Chybová a Josef Hrdlička.

Vydalo nakl. Torst v Praze roku 2023. 776 stran, dop. cena 499 Kč.

Zygmunt Bauman

MODERNITA A HOLOCAUST

■ Přední světový sociolog Bauman chápe holocaust jako „židovskou tragédii“, zdůrazňuje však její specifické rysy, které ji odlišují od všech ostatních genocid. Konstatuje, že holocaust se objevil a byl realizován v naší moderní, racionalizované a racionalistické společnosti, na vysoké úrovni rozvoje naší civilizace a na vrcholu úspěchů lidské kultury – ale právě proto je problémem této společnosti, této civilizace a této kultury. Holocaust je tak pochopen nikoli „pouze“ jako historická událost, ale jako dějinný milník, jako výpověď o povaze a charakteru naší civilizace, o tom, jak degenerovala lidská racionalita a k jakým cílům byla použita. Baumanova kniha zařazuje holocaust do kontextu sociologických analýz rasismu, ale překračuje je tím, že dokládá tragickou dialektiku „výjimečnosti a normality“ holocaustu.

Autor bez moralizování prokazuje, jak se v polovině 20. století dostal osvícenský racionalismus do ostrého konfliktu s morálkou a nenalezl z něj východisko. Pro české vydání napsal Zygmunt Bauman zvláštní předmluvu.

Vydalo nakl. Karolinum v Praze roku 2023, 3. vydání. Z angličtiny přeložila Jana Ogrocká. 332 stran, dop. cena 340 Kč.

Leo Rosten

PAN KAPLAN

MÁ TRÍDU STÁLE RÁD

■ Jedna z nejoblíbenějších humoristických knih minulého století odehrávající se v newyorské Večerní přípravné škole pro dospělé, v níž se angličtinu snaží naučit přistěhovalci z (nejen, ale převážně) východní Evropy, z nichž nejsvráznější je zřejmě pan Hyman Kaplan. Autor svou již legendární knihu po obrovském úspěchu vícekrát přepracoval a doplnil o další epizody a postavy, aniž narušil neopakovatelnou atmosféru díla, které baví již několik generací čtenářů. Stejně kreativně pak k dílu přistoupil překladatel Antonín Přidal a mnohé z jeho formulací vstoupily do slovníku českých čtenářů. (Kniha je dostupná také ve výborném zpracování na CD.)

Vydalo nakl. Argo v Praze roku 2023, 4. vydání. Z kaplanovské angličtiny přeložil Antonín Přidal. 344 stran, dop. cena 448 Kč.

IZRAEL NA VLTAVĚ 2023

■ Druhý ročník akce Izrael na Vltavě se koná v neděli **21. května** od 10 do 22 hodin na Střeleckém ostrově v Praze. Událost pořádá Mint Market ve spolupráci s izraelskou ambasádou v ČR. Čeká vás inspirativní den plný hudby, divadla, přednášek a workshopů. Budete mít příležitost zahrát si vrhcáby nebo vyzkoušet pravý plážový matkot. Pro děti je připraven zábavný program i dětský koutek.

Na izraelském trhu si budete moci koupit izraelské delikatesy, šperky, košer víno či publikace s židovskou tematikou. Hudební program nabídnou izraelské hudebníci: Sbor Shiran, Ran Nir, Anna RF, DJs Avi & Lir a DJ Dubtaser.

Můžete se těšit na besedy: s autory komiksu *Tak jsme tady, Mojžíši!* (s ním je spojená poznávací hra pro celou rodinu), s režisérem Mošem Keptenem (Izrael) a s hebraistkou Alžbětou Glancovou, překladatelkou knižní novinky, románu *Jednoho krásného dne* od Šemeho Zarhina.

Další program: ochutnávka dobrot izraelské kuchyně, taneční workshop Besamin, představení taneční skupiny Lauderovy školy, workshop sebeobraného umění krav maga či základy hebrejštiny pro děti i dospělé.

Program naleznete na stránce www.izraelnavltave.cz.

ŽIDOVSKÁ OBEC PRAHA

(Maiselova 18, Praha 1)

Káva o půl čtvrté

■ Ve čtvrtek **4. května** uvítáme na Kávě režiséra **Jana Hřebejka**, tvůrce filmů *Pelíšky*, *Šakalí léta* či *Musíme si pomáhat*.

■ V úterý **16. května** zavítá na obec hudebník a jeden ze zakladatelů Občanského fóra, hlavní organizátor odsunu sovětských vojsk z našeho území **Michael Kocáb**.

Kavárna je otevřena od 14.30, program začíná v 15.30. Připravil a moderuje Honza Neubauer.

ODBOR PRO VZDĚLÁVÁNÍ A KULTURU ŽMP

■ Židovské muzeum vás zve v květnu na následující pořady. Konají se v OVK (Maiselova 15, Praha 1, 3. patro), v Maiselově synagoze (Maiselova 10) a v kavárně Božská Lahvice (Bílková 6, Praha 1).

■ 4. 5. od 19.00: *Večer jidiš písní s Terešou Wroňskou*. Zájemce o kulturu v jazyce jidiš zveme na večer společného zpěvu židovských lidových písní. Programem provází pianistka a skladatelka Teresa Wrońska, která působí v Židovském divadle ve Varšavě, spolu s judaistkou a polonistkou Hanele Palkovou. Znalost jidiš není nutná, texty dostanete v transkripci. Koná se ve spolupráci s Polským institutem v Praze v Maiselově synagoze. Vstup volný.

■ 9. 5. od 18.00: *Beseda s Elim Benešem*. Eli Beneš představí svou románovou prvotinu *Nepatrná ztráta osamělosti*, která vypráví příběh židovského chlapce, jenž se jako jediný z rodiny vrací po druhé světové válce do Prahy. Úryvky z knihy vydané nakladatelstvím Akropolis přečte spisovatel Ivan Kraus. Kavárna Božská Lahvice. Vstup volný.

■ 11. 5. od 18.00: *Eduard Goldstücker*. Historik Marián Lózi přiblíží profesní dráhu Eduarda Goldstückera, uznávaného literárního vědce, diplomata a prvního vyslance Československa ve Státu Izrael, ale také údajného zrádce odsouzeného v květnu 1954 ve vykonstruovaném procesu k doživotnímu trestu. Přednáška se zaměří na Goldstückerovo střetávání s antisemitismem a jeho komplikovaný vztah ke KSČ. Koná se ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů. OVK. Vstup volný.

■ Neděle 14. 5. od 10.00: *Dílna pro rodiče a děti: Lvíček Arje představí izraelskou kuchyni*. Společně nahlédneme pod pokličku izraelského kuchaře a dozvíme se, co všechno nesmí chybět v jeho kuchyni. Co je to hummus, bamba a šakšuka?

KULTURNÍ POŘADY

Z výstavy izraelského fotografa Nachiho Weisse v OVK ŽMP.

Děti si budou moci některou dobrotu samy připravit a ochutnat. Vstupné 90 Kč. OVK. Prohlídka: Klausová synagoga.

■ 16. 5. od 18.00: Projekce filmu *Varšava: Rozdělené město*. Kanadský režisér a historik s polskými kořeny Eric Bednarski šťastnou náhodou objevil jedinečný dokument – amatérské záběry z varšavského ghetta z roku 1941, jejichž autorem je mladý Polák. Na rozdíl od propagandistických nacistických filmů se jedná o jediný dochovaný materiál zachycující skutečný každodenní život obyvatel ghetta. Projekce se uskuteční při příležitosti 80. výročí povstání ve varšavském ghettu ve spolupráci s Polským institutem v Praze. OVK. Vstup volný.

■ 18. 5. od 19.00: Koncert *Prague Philharmonia Wind Quintet*. Na koncertě předních domácích interpretů zazní předehra k opeře *Kouzelná flétna* od W. A. Mozarta, výběr z děl Dariuse Milhauda a rovněž Pavla Haase. Vstupenky lze zakoupit v Informačním centru muzea (Maiselova 15, Praha 1), v síti Prague Ticket Office – Via Musica a na webových stránkách www.jewishmuseum.cz. Maiselova synagoga. Vstupné 230 Kč/150 Kč.

■ 25. 5. od 18 hodin: *Židovská komunita v raně novověké Praze ve světle migrací*. Během 16. století prošla pražská židovská komunita prudkým demografickým, společenským a ekonomickým vývojem, který významně ovlivnila migrace. Přednáška historičky Marie Buňatové. OVK. Vstup volný.

■ Neděle 28. 5. od 13.00: *Hudební workshop pro rodiče a děti v parku Kampa*. Hlasová dílna pod vedením Adély Slachové, lektorky hudebních dílen Hlasový šálek v Táboře, a bohatý doprovodný program věnovaný židovskému Svátku týdnů Šavuot. Dílna pro mladší děti od 5 do 8 let se koná od 13 do 14 hod., dílna pro starší děti ve věku 9–12 let od 15 do 16 hod.

Mateřské centrum Kampa, U Sovových Mlýnů 645 v parku Kampa, Praha 1. Vstup volný.

■ Výstava v OVK: Výstava izraelského fotografa **Nachiho Weisse** *Svobodní nebo uvěznění?* zachycuje okamžiky ze života mladých lidí, kteří se rozhodli opustit ultraortodoxní židovskou komunitu v Jeruzalémě a vybudovat si vlastní společenství. OVK. Do 30. 6. vždy v pondělí až čtvrtek od 12 do 16 hod., v pátek od 10 do 12 hod. a dále během večerních pořadů nebo po domluvě. Vstup volný.

TAJEMSTVÍ PŮDY V PLZNI

■ Židovské muzeum v Praze připravilo ve spolupráci se Západočeským muzeem v Plzni výstavu *Tajemství*

půdy, představující nálezy v genizách v českých a moravských synagogách. Současná expozice akcentuje zejména nově restaurované nálezy ze západočeských geniz a doplňuje je o předměty z dalších synagog z našeho území. Výstavu můžete navštívit do 25. června v hlavní budově Západočeského muzea v Plzni (více na www.zcm.cz).

KURT EPSTEIN V AMERICKÉM CENTRU

■ V Americkém centru (Tržiště 13, Praha 1) je do 30. června přístupná výstava o roudnickém rodákovi Kurtu Epsteinovi (1904–1975), reprezentantu Československa ve vodním pólu na olympiádě v Berlíně v roce 1936, jenž prošel Terezínem, Osvětimi a táborem Gross-Rosen a po roce 1948 emigroval s rodinou do USA. Výstavu připravila jeho dcera, spisovatelka Helen Epstein (rozhovor s ní viz *Reč* 9/2022).

OSOBNOSTI V JERUZALÉMSKÉ SYNAGOZE

■ Pražská židovská obec vás v výstavu *Česko-německo-židovské opomíjené osobnosti*, která se koná v Jeruzalémské synagoze (Jeruzalémská ulice 7, Praha 1). Prostřednictvím fotografií a textů připomíná dvacet neprávem opomíjených židovských osobností s českými kořeny, které se výrazným způsobem proslavily ať už svým kulturním, vědeckým nebo politickým významem. Návštěvníci se mohou seznámit například s osudy hudebního vědce Guido Adlera, biochemiků a lékařů Gerty a Carla Cori, ekonoma Alexandra Kafky, novináře Hanse Natonka, slepého básníka a přítele Franze Kafky Oskara Bauma, autora Johanne Urzidila, filosofa Viléma Flussera či lékaře a etnografa Jakoba Eduarda Pollaka. Výstava je k vidění do 26. července, přístupná je denně (kromě sobot a židovských svátků) od 10 do 17 hodin.

LAUDEROVY ŠKOLY V PRAZE

■ **Pesach:** Ve škole před Pesachem již tradičně využíváme předpesachového období k pořádnému úklidu, který často přinese kromě vycištěných tříd i nemilá překvapení v podobě nečekaných „archeologických odpadkových objevů“. Nalezený chamec pálíme v předvečer Pesachu na uschlých školních lulavech schovaných ze školních oslav svátku Sukot.

V předpesachovém týdnu na prvním stupni učitelky hebrejštiny uspořádaly s dětmi sederové hostiny. Se všemi dětmi druhého stupně a gymnázia pak vedl seder jako každý rok vrchní rabín K. E. Sidon. Součástí pesachového programu školy bylo i tradiční představení pesachového příběhu prostřednictvím divadla v hebrejštině a v češtině, které se třetíky nacvičily Helena Divecká a Gafna Váňová.

■ **Pokročilá matematika:** Seminář pokročilé matematiky navštívil odborník z ÚJV v Řeži Michal Kvasnička s přednáškou o využití matic nejen v matematice, ale např. v matematické lingvistice, která se mimo jiné využívá při rozpoznávání textů umělé inteligence. Expert zabrousil i do historie algebry.

■ **Robotické odpoledne** si pro své mladší spolužáky připravili studenti vyššího gymnázia ze semináře robotiky.

Studentky a studenti primy zcela z vlastní iniciativy a svépomocí vydali časopis *Lauderovy listy*. Jedno z posledních čísel je k dispozici ve škole.

■ **Šul a šnaps:** V dubnu se konal další z rodičovských debatních večerů *Šul a šnaps*. Tentokrát moderátorské duo Lenka a Jakub Szántóovi hostilo koordinátorku pomoci ukrajinským uprchlíkům Oleksandru Sašku a historika Davida Svobodu. Mluvili s nimi o již rok trvajícím konfliktu na Ukrajině a také velmi upřímně o nejrůznějších aspektech pomoci lidem, kteří k nám z Ukrajiny od vypuknutí války přišli.

■ **Jom ha-acmaut:** oslava svátku nezávislosti Státu Izrael se konala jako vždy v přátelské atmosféře plné pochoutek, již zpestřilo pěvecké a taneční vystoupení izraelského studentského souboru. Oslavy se zúčastnila i velvyslankyně Státu Izrael paní Anna Azari. *ip*

VARHANNÍ KONCERTY V JERUZALÉMSKÉ SYNAGOZE

■ Pražská židovská obec vás zve na následující jarní varhanní koncerty v Jeruzalémské synagoze (Jeruzalémská 7,

VÝZVY, ZPRÁVY INZERCE

Praha 1): **10. května** – hrají Václav Peter (varhany) a Tomáš Hrbáček (trubka), zpívá Miroslava Časarová (soprán). Program: skladby J. Pachelbela, G. P. Telemanna, G. F. Händela, L. van Beethovena, G. Faurého, Ch. Gounoda, J. Těmle, J. Clarka a C. Francka. **21. června** – na varhany zahrají Jitka Chaloupková a Václav Peter skladby J. S. Bacha, G. B. Lucchinettiho, L. Matouška, R. Fühlera a J. Ch. H. Rincka.

Koncerty začínají v 18 hodin, vstupné dobrovolné.

STOLPERSTEINE V BRANDÝSE NAD LABEM

■ Ve čtvrtek **11. května** ve 14.30 budou v Pražské ulici před domem č. p. 77/25 v Brandýse nad Labem položeny dva Kameny zmizelých. Připomenou osud Adolfa a Olgy Munkových. S návrhem uctít jejich památku přišli manželé Petr a Veronika Jakobovi, kteří pro nápad získali ke spolupráci i představitele města.

JUDr. Adolf Munk se narodil v roce 1887 v Přívorech. V Brandýse nad Labem provozoval v Pražské ulici č. p. 77 advokátní kancelář, kde měl také na půdě ateliér. Po nedělích zde maloval a věnoval se truhlářskému koníčku – vyráběl nábytek. Paní Olga Munková, narozená v Brandýse, ráda navštěvovala pražské kavárny a setkávala se s lidmi. Munkovi měli tři děti – Helenu, Viktora (o jeho malířském díle jsme v *Rch* již psali) a Jiřího (známého scenáristu animovaných filmů). Ve čtyřicátých letech byl Adolf Munk předsedou stále se zmenšující židovské obce. Počátkem ledna 1943 byli Židé z Brandýsa deportováni do Terezína a většina z nich poté do Osvětimi. V roce 1944 byl pan Munk deportován do Osvětimi, kde také zemřel. Olga Munková i všechny děti holokaust přežily.

JINDŘICH MANN V KVH

■ Dne **15. května** od 19 hodin se v Knihovně Václava Havla (Ostrovní 13, Praha 1) koná uvedení knihy Jindřicha Manna *Stříbrný kouzelník* (recenze viz

minulé číslo *Rch*). S autorem o jeho novém románu plném zvratů a téměř zázraků pohovoří literární kritik Jiří Peňás.

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE V OLOMOUCI

■ Historický ústav AV ČR, Centrum judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových FF UP a Ústav pro židovské dějiny Rakouska pořádají ve dnech **24.–25. května** na Univerzitě Palackého v Olomouci mezinárodní konferenci na téma *Středoevropské židovské komunity v období tolerance a emancipace 1781–1938*. Příspěvky se zaměřují na chronologický vývoj a územní diverzitu židovských komunit a jejich vzájemnou spolupráci v rámci regionálních a nadregionálních sdružení. Prostor bude věnován také problematice jednotlivých institucí židovskými komunitami provozovaných, ale i příspěvkům, zabývajícím se sociální pluralitou v rámci jednotlivých komunit, s důrazem na židovské spolky, které se ve svých aktivitách vzájemně doplňovaly nebo si naopak konkurovaly.

Jednácím jazykem konference je angličtina. Vybrané příspěvky budou v rozšířené formě publikovány v kolektivní monografii ve vydavatelství De Gruyter.

VÝSTAVA G. H. WOLLHEIMA

■ Od začátku **června** bude v galerii Ztichlá klika v Hradešinské 50 na pražských Vinohradech přístupná výstava pozoruhodného expresionistického německého židovského malíře Gerta Heinricha Wollheima (1894, Loschwitz u Drážďan – 1974, New York). K vidění bude dvanáct obrazů (mj. rozměrné plátno *Poslední večere*) a jedna kresba (text o malíři viz *Rch* 11/2018).

Výstava bude přístupná út–pá od 13 do 19 hodin.

HLEDÁM POTOMKY

■ Hledám potomky Emanuela (nar. 30. 11. 1851) a Alžběty (nar. 25. 7. 1855) Feldmannových. Měli tyto děti: Marii (nar. 8. 4. 1881), provdanou Wagnerovou; Karla (nar. 17. 10. 1882); Augustu (nar. 16. 10. 1883), provdanou Tramerovou, a Jindřišku (nar. 27. 1. 1886), provdanou Weissovou. Nejspíš by měli žít potomci rodiny Weissovy: Marie (nar. 8. 12. 1911) a Hanse Ernsta (nar. 10. 4. 1915), který své jméno po válce změnil na Valín. Byli přátelé mé babičky. Kontakt: M. Králová, Michaela.Kral.Muc@gmail.com.

ŽNO BANSKÁ BYSTRICA

Blahoželáme našim členom, ktorí v mesiaci **máj** slávi sviatok narodenín: pani Viera Mláková, nar. 15.5. – 79 rokov; pani Iveta Radová, nar. 13.5. – 59 rokov; pani Lýdia Pevná, nar. 27.5. – 75 rokov; pani Zuzana Luciak, nar. 9.5. – 34 rokov, a pán Peter Rada ml., nar. 14.5. – 38 rokov. Všetkým úprimne prajeme veľa zdravia, spokojnosti a pohody.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO BRATISLAVA

V mesiaci **máj** oslávia narodeniny: pani JUDr. Ľubica Adamcová – 74 rokov; pani MUDr. Gabriela Alexandrová – 75 rokov; pani Anna Backová – 75 rokov; pán Ing. Jozef Dukes – 71 rokov; pani Viera Durišová – 72 rokov; pán Mikuláš Forschner – 73 rokov; pani Adriana Herczogová – 72 rokov; pani Zuzana Hubinová – 79 rokov; pán Tomáš Janovic – 86 rokov; pani Agáta Karvanová – 77 rokov; pán Ivan Klein – 80 rokov; pán Ing. Pavel Kučera – 85 rokov; pán Ing. Robert Leicht – 55 rokov; pani Valéria Lörintzy – 78 rokov; pán Peter Mičuda – 75 rokov; pani Mgr. Viera Mlynárová – 76 rokov; pani Oľga Nágelová – 73 rokov; pani PhDr. Eva Salnerová – 72 rokov; pán Ervín Schönhauser – 83 rokov; pán Peter Sulík – 78 rokov; pani Eva Šebová – 65 rokov; pani PaedDr. Karolína Takáčová – 77 rokov; pán Prof. MUDr. Pavel Traubner – 82 rokov, a pani Oľga Zelenková – 79 rokov. Všetkým prajeme veľa zdravia, a spokojnosti. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO BRNO

V **květnu** oslaví jubileum: pan Michael Felix, nar. 14.5. – 57 let; pani Zuzana Neufeldová, nar. 4.5. – 56 let; pan Oldřich Redlich, nar. 4.5. – 72 let; pan Leo Rotter, nar. 7.5. – 92 let; pani Silvia Schullerová, nar. 6.5. – 73 let; pani Šárka Steiner, nar. 13.5. – 76 let; pan Michael Wachtl, nar. 7.5. – 74 let, a pan Pavel Winkler, nar. 23.5. – 77 let. Všem přeje-
me dobré zdraví. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO DĚČÍN

V **květnu** oslavili své jubileum: pan Daniel Dvořák – 50 let; pani PharmDr. Lea Rochlitz – 56 let, a pan David Šimon – 37 let. Přejeme jim všechno nejlepší.

Ad mea veesrim šana!

ŽO KARLOVY VARY

V **květnu** oslaví narozeniny: pan Jan Tichý, nar. 8.5. – 74 let; pani Mgr. Helena

ZPRÁVY Z OBCÍ

Brázdová, nar. 9.5. – 86 let; pan Petr Rubín, nar. 11.5. – 51 let, a pani MUDr. Hana Vlková, nar. 31.5. – 73 let. Jmenovaným přejeme hodně zdraví a pohody do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO KOŠICE

V mesiaci **máj** oslávia narodeniny: pán Michal Breiner – 56 rokov; pán Zoltán Breiner – 91 rokov; pán Peter Galko – 69 rokov; pán MVDr. Tomáš Gold – 69 rokov; pani Ing. Katarína Goldová – 62 rokov; pán Ing. Juraj Grossmann – 72 rokov; pán Doc. JUDr. Imrich Kanárik – 75 rokov; pani Katarína Kolárova – 66 rokov; pán MUDr. Ivan Kolín – 76 rokov; pani Klára Marksteinová – 89 rokov; pani Doc. PhDr. Nataša Polanová – 77 rokov; pani MVDr. Magdaléna Riemerová – 76 rokov; pán Ing. Dušan Rubovič – 76 rokov; pán Ing. Ivan Schönfeld – 68 rokov; pani Edita Schwarzová – 73 rokov; pán Dr. Juraj Solár – 76 rokov; pán Tomáš Špira – 76 rokov; pani Eva Tkáčová – 76; pani Eva Weiszová – 75 rokov, a pani Agáta Winklerová – 77 rokov. Prajeme im veľa zdravia.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OLOMOUC

V **květnu** oslaví jubileum: pani Eva Navrátilová, nar. 1. 5. – 37 let; pan Tomáš Maier, nar. 13. 5. – 46 let; pani Veronika Friedberg, nar. 23. 5. – 37 let, a pani Gabriela Veselá, nar. 28. 5. – 53 let. Všem oslavencům přejeme pevně zdraví, štěstí a pohodu do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PLZEŇ

V **květnu** oslaví narozeniny: pani Alena Růžičková – 75 let, pani Eva Štixová – 82 let, a pani Věra Tydlitátová – 64 let. Všem oslavenkyním přejeme hodně zdraví, štěstí a osobní spokojenost.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PRAHA

V **květnu** oslavují narozeniny: pan Jiří Baum, nar. 7.5. – 87 let; pan Max Bergmann, nar. 29.5. – 87 let; pan Meir Dohnal, nar. 27.5. – 85 let; pani Marie Handlová, nar. 17.5. – 83 let; pan Václav Choděra, nar. 20.5. – 80 let; pan Jiří Pavel Kafka, nar. 2.5. – 99 let; pani Hana Klusáková, nar. 10.5. – 97 let; pani Alenka Lehká, nar. 21.5. – 92 let; pan Bedřich Nosek nar. 13.5. – 81 let; pani Horticzia Pavlíková, nar. 10.5. – 89 let; pani Eva Pokorná, nar. 17.5. – 94 let; pani Liana Sagivová, nar. 2.5. – 90 let; pan Josef Sorban, nar. 1.5. – 75 let; pan Danny Stecher, nar. 29.5. – 83 let; pani Marta Šépková, nar. 12.5. – 81 let, a pani Dagmar Škodová, nar. 8.5. – 95 let. Všem přeje-
me pevně zdraví do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí:

S lítostí oznamujeme, že dne 10. dubna zesnula pani Mgr. Liduška Lea Skácelová. Se zesnulou jsme se rozloučili 27. dubna v obřadní síni Nového židovského hřbitova.

Zichrona livracha!

Dne 11. dubna zemřela pani Věra Heráčková-Holečková ve věku 71 let.

Zichrona livracha!

ŽNO PREŠOV

V mesiaci **apríl** sa dožili jubileí títo členovia: pani Mária Bolingerová – 71 rokov; pán PhDr. Juraj Guttman – 72 rokov; pani MUDr. Katarína Hrehorčáková – 81 rokov; pani Mgr. Tatiana Sekulová, – 71 rokov; pani Alžbeta Siváková – 72 rokov, a pán Ing. Peter Šiovič, Ph.D. – 65 rokov. Jubilantom prajeme z celého srdca všetko najlepšie, veľa zdravia a pohody v kruhu najbližších.

Ad mea veesrim šana!

ŽO ÚSTÍ NAD LABEM

V **květnu** oslaví narozeniny pan Bedřich Heller a pan David Nebeský. Jmenovaným přejeme do dalších let pevně zdraví a osobní pohodu.

Ad mea veesrim šana!

RADA OSN NA JOM HA-ZIKARON

Rusko, současný předseda Rady bezpečnosti OSN, odmítlo izraelskou žádost, aby se posunul termín jednání o palestinské otázce. Bylo plánováno na 25. dubna, na který letos připadal izraelský Jom ha-zikaron, Den vzpomínky na padlé vojáky Izraele. Moskva žádost odmítla, což bylo vnímáno jako odvěta za to, že židovský stát podporuje ve válce Ukrajinu. Izraelský vyslanec při OSN Gilad Erdan před jednáním zapálil na památku zabitých vojáků svíci a prohlásil: „Zatímco Izraelci truchlí, toto shromáždění si jako obvykle vyslechne nehorázně lži, které odsuzují Stát Izrael a falešně ho vykresluje jako příčinu všech problémů regionu.“ Ruského ministra zahraničí Sergeje Lavrova, který zasedání vedl, se Erdan zeptal: „Co byste dělal, kdyby se Rada OSN sešla 9. května, aby v Den vítězství nad nacisty odsoudila Ruskou federaci a vaše vojáky?“ Poté izraelská delegace opustila sál.

VELKÁ OSMA

Organizace Momentum zahájila celoroční kampaň, která má v rámci 75. výročí založení Izraele upozornit na odkaz osmi významných Židovek. Jsou to Nechama Leibowitzová (1905–1997), znalkyně hebrejské Bible; Golda Meirová (1898–1978), první a jediná izraelská premiérka a jediná žena, která dosud vedla vládu na Blízkém východě; Henrietta Szoldová (1860–1945), sionistická aktivistka, která založila Hadasah – Women’s Zionist Organization of America. Avital Šaranská (nar. 1950) je známá činností v sovětském židovském hnutí a bojem za propuštění svého manžela Natana Šaranského ze sovětského vězení. Alice Millerová v roce 1996 žalovala Akademii izraelského letectva, které nedovolalo ženám, aby se cvičily na piloty a spor vyhrála. Dr. Miriam Adelsonová je lékařka, která se věnuje financování proizraelských iniciativ v USA a akci v Izraeli. K osmě patří dále izraelská popová zpěvačka a herečka původem z Íránu Rita a Jael Aradová, judistka, která se v roce 1992 stala první Izraelkou, jež získala olympijskou medaili.

PROCES S VRAHEM V SYNAGOZE

V dubnu začal v USA proces s padesátiletým Robertem G. Bowersem, ultrapravicovým vyznavačem antisemitských konspiračních teorií, který 27. října 2018 v synagoze Tree of Life zavraždil při šabatové bohoslužbě jedenáct lidí a šest zranil. Jednalo se o největší antisemitský útok v dějinách USA. V případě odsouze-

ZPRÁVY ZE SVĚTA

Tel Aviv, 2022. Foto Karel Cudlín.

ni může Bowers dostat trest smrti. Nabídl, že přizná vinu výměnou za doživotní trest, ale federální prokurátoři to odmítli. Je možné, že porota zváží polehčující důkazy (duševní stav útočníka, jeho rodinné prostředí) a bude hlasovat pro doživotní vězení.

RABÍN Z KERESTIRU

Od pádu komunismu navštěvují židovští poutníci v dubnu východomaďarské město Bodrogkeresztúr, známé v jidiš jako Kerestír. Přijíždějí, aby uctili památku rabína Ješaje Steinera, chasidského rabína známého jako Reb Šajle, který měl mít zvláštní schopnosti. Počet poutníků v posledních letech vzrůstá, letos přijelo na 50 tisíc lidí, což je více, než jezdívá na proslulá shromáždění v ukrajinské Umani ke hrobu rabína Nachmana z Braslavi.

Reb Šajle je v některých chasidských kruzích považován za zázračného rabína s nadpřirozenými léčitelstvími schopnostmi. Proslul také tím, že jednomu stoupeneci poradil, jak se zbavit v sypce myší (což vedlo ke zvyku věšet na obranu před hlodavci na zeď obrázek „myšího rabína“).

ZPRÁVA O ANTISEMITISMU

Židovské sdružení Czulent vydalo zprávu o antisemitismu v Polsku. Podle ní se v roce 2022 stalo 488 incidentů, nahlášených prostřednictvím internetového portálu a shromážděných na základě rozhovorů se členy komunity; je to čtyřikrát

více než v roce 2021. Hlavní autorka zprávy Anna Zielińska uvedla, že 86 procent incidentů se týkalo on-line obtěžování a urážek. Zpráva popisuje jeden násilný čin, který skončil zraněním, čtyři další násilné útoky, 20 výhrůžek, 34 případů poškození majetku a pietních míst, 68 případů hromadných antisemitských dopisů a 372 případů „urážlivého“ chování. Podle Zielińskiej nelze zjistit skutečný počet on-line antisemitských incidentů, neboť „internet je bezednou studnicí nenávisti“.

V zemi žije zhruba 15 tisíc Židů (před šoa to byly tři miliony). V poslední době používá nejhrubší antisemitské výrazy Grzegorz Braun, vůdce krajně pravicové strany Konfederace Koruny polské. Braun se zaměřuje i na ukrajinské uprchlíky.

VÝSTAVA O VINĚ

Židovské muzeum ve Vídni otevřelo výstavu nazvanou *Vina*. Podle židovskokřesťanské tradice vnesli vinu do světa Adam a Eva svým hříchem. Kainova vražda jeho bratra Ábela je považována za alegorii křivd, jichž se lidé dopouštějí na druhých. Zatímco přiznání viny je ústřední myšlenkou monoteistických náboženství, ve společnosti rozhoduje o vině a nevině trestní právo. Po šoa se otázka viny stala společensko-politickým tématem, jež se věnovalo kolektivní a individuální vině, později i spoluvině a vině potlačené.

Výstava se prostřednictvím historických předmětů a uměleckých děl zabývá různými dimenzemi viny: existenciální, metafyzickou, morální či politickou. Je přístupná v budově na Judenplatz až do 29. října. (am)

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz. Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 217, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Alice Marxová (šéfredaktorka), Jiří Daniček. Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Předplatné zajišťuje jménem vydavatele společnost SEND Předplatné, spol. s r. o. (www.send.cz; call centrum 225 985 225; mobil 777 333 370; e-mail: send@send.cz). Předplatné pro Slovensko: MAGNET press Slovakia, s. r. o., P. O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@press.sk. Předplatné do zahraničí a v elektronické podobě vyřizuje administrace *Roš chodeš*. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 4. 5. 2023.

Cena 30 Kč (1,20 €)